

ØF-Notat nr. 05/2002

**Konsekvenser av verneplan
Reinheimen for reiseliv og
miljøbasert
næringsutvikling**

av

Marit Vorkinn

Svein Erik Hagen

ØF-Notat nr. 05/2002

**Konsekvenser av verneplan
Reinheimen for reiseliv og
miljøbasert
næringsutvikling**

av

Marit Vorkinn

Svein Erik Hagen



Tittel: Konsekvenser av verneplan Reinheimen for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling

Forfattere: Marit Vorkinn og Svein Erik Hagen

ØF-notat nr.: 05/02

ISBN nr.:

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: K04801

Prosjektnavn: Verneplan Reinheimen - reiseliv

Oppdragsgiver: Fylkesmannen i Oppland og Møre og Romsdal

Prosjektleder: Marit Vorkinn

Referat
Notatet utreder konsekvensene for reiselivet og miljøbasert næringsutvikling av verneplan Reinheimen. Notatet belyser nasjonale og internasjonale rammebetingelser for den lokale reiselivsnæringen, dagens reiselivsvirksomhet i det foreslåtte verneområdet, planer om ny virksomhet og forventet utvikling i området uten vern etter naturvernlova. På bakgrunn av dette vurderes konsekvenser av et eventuelt vern, samt mulige forebyggende og avbøtende tiltak.

Sammendrag: Nei

Emneord: Nasjonalpark, reiseliv, konsekvenser

Dato: April 2002

Antall sider: 40 + vedlegg

Pris: Kr 150

Utgiver: Østlandsforskning
Serviceboks
2626 Lillehammer
Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: oef@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

©Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1
0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarfremstilling uten avtale og
strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre
erstatningsansvar.

Forord

Denne rapporten er utarbeidet som en del av konsekvensutredningsprogrammet for verneplan Reinheimen (Direktoratet for naturforvaltning 2000). Oppdragsgiver for undersøkelsen er Fylkesmannen i Møre og Romsdal og Fylkesmannen i Oppland.

Under arbeidet med rapporten har vi hatt kontakt med en rekke personer i de seks berørte kommunene; Norddal, Rauma, Lesja, Vågå, Lom og Skjåk. Vi vil takke alle informanter for bistand med opplysninger om området. Forfatterne har imidlertid det hele og fulle ansvar for eventuelle feil og mangler rapporten måtte ha.

Lillehammer 29. mai 2002

Marit Vorkinn
Prosjektleder

Innhold

1 Rammer for utredningen	1
1.1 Oppbygging av utredningen	2
2 Internasjonale og nasjonale reiselivstrender	3
2.1 Etterspørselssida	3
2.2 Tilbudssida: Struktur og lønnsomhet i reiselivsnæringen	5
3 Nasjonalparker og reiseliv	6
3.1 Miljøforvaltningens policy for reiseliv i verneområder	6
3.1.1 Nasjonalparker	6
3.1.2 Landskapsvernområder	9
3.2 Trekker nasjonalparkstatusen turister til et område?	10
4 Eksisterende plansituasjon for Reinheimenområdet	16
5 Bruk av Reinheimenområdet til reiseliv og miljøbasert næringsutvikling	18
5.1 Eksisterende virksomhet	18
5.1.1 Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen	18
5.1.2 Rauma og Norddal	19
5.2 Planer om ny virksomhet	21
5.2.1 Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen	22
5.2.2 Rauma og Norddal	22
5.3 Forventet utvikling i området uten vern etter naturvernlova (0-alternativet)	23
5.3.1 Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen	23
5.3.2 Rauma og Norddal	24
6 Konsekvenser av vern	26
6.1 Prinsipielt om konsekvensutredninger av vern for reiselivet	26
6.2 Restriksjoner på reiselivsvirksomheten i Reinheimenområdet ved et eventuelt vern	27
6.2.1 Konsekvensutredningsprogrammet	27
6.2.2 Utkast til verneregler	28
6.3 Konsekvenser av alternativ A (med nasjonalpark) for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling	29
6.4 Konsekvenser av alternativ B (uten nasjonalpark) for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling	31
6.5 Vern kontra ikke-vern, landskapsvernområde kontra nasjonalpark	31
7 Forebyggende og avbøtende tiltak	34
7.1 Vernegrenser og forvaltningsregler	34
7.2 Nasjonalparkenes potensiale for reiselivet	
- behov for økt forvaltningsinnsats	34

8 Behov for tilleggsundersøkelser før og etter innføring av vern (overvåking)	37
9 Referanser	38
Vedlegg 1: Oversikt over telefonintervjuer i Skjåk, Lom, Vågå og Lesja	41
Vedlegg 2: Informanter i Norddal og Rauma kommuner	42

1 Rammer for utredningen

Utredningen tar utgangspunkt i “Konsekvensutredningsprogram for verneplan for Reinheimen” (Direktoratet for naturforvaltning 2000), utkast til verneregler for verneplan Reinheimen (alt. A og B) av 06.04.00, og kontrakt mellom Fylkesmannen i Møre og Romsdal og Østlandsforskning, med tilhørende prosjektbeskrivelse. Arbeidet med forvaltningsplaner var igangsatt ved arbeidet med utredningen, men var ikke kommet så langt at det var mulig å legge disse til grunn for arbeidet med konsekvensutredningen.

Utredningen har hatt et arbeidsomfang på *ett månedsverk*, og omfattet intervjuer med reiselivsaktører og offentlig ansatte i de seks kommunene, gjennomgang av kommunalt og fylkeskommunalt planmateriale, samt en gjennomgang av litteratur knyttet til verneområder og reiseliv.

Det foreligger to alternativer for vern som skal utredes:

Alt. A:

- Nasjonalpark i de sentrale fjellområdene.
- Seks tilgrensende landskapsvernområder: 1) Fjellpartiet fram mot Ottadalen, 2) Finndalen, 3) Lordalen, 4) Sørvestsida av og i Romsdalen, 5) Reindalen/langs Tafjorden og 6) Øvre del av Meiadalen/Isterdalen.
- Biotopvern etter viltlova i kraftutbyggingsområdene Veltdalen og Brusebotn.

Alt. B:

- Ett stort landskapsvernområde i de sentrale fjellområdene som omfatter nasjonalparkarealet, landskapsvernområdet mot Ottadalen og deler av biotopvernet i alt. A.
- Biotopvernet fra alt. A inngår i ett av landskapsvernområdene.
- De øvrige landskapsvernområdene fra alt. A.

Alternativene skal vurderes opp mot 0-alternativet, dvs. forventet utvikling i området uten vern etter naturvernlova. I dette tilfellet vil det si fortsatt forvaltning av områdene som LNF-områder etter Plan- og bygningslova.

I konsekvensutredningsprogrammet (Direktoratet for naturforvaltning 2000) er “miljøbasert næringsutvikling” definert i forbindelse med omtale av konsekvensene:

“Konsekvensene for ny utnytting av utmarksressursene skal vurderes - f.eks. tiltak innen jakt og fiske, guiding, opplevelsestiltak, utleiehytter og andre tilretteleggingstiltak for turister”. Denne definisjonen vil bli benyttet også for denne utredningen. Hytter og buer er et eget utredningstema i KU-programmet, og bygging av fritidshus er derfor *ikke* vurdert under “miljøbasert næringsutvikling”.

Grensene for verneområdet var ikke endelig fastlagt ved gjennomføring av utredningen. Det må derfor tas forbehold om endringer av disse.

1.1 Oppbygging av utredningen

Den økende globaliseringen gjør at utviklingen i det enkelte lokalsamfunnet i stadig større grad påvirkes og bestemmes av forhold utenfor lokalsamfunnet. Både på det internasjonale, nasjonale og regionale planet legges det rammebetingelser som har innflytelse på hvordan lokalsamfunnet kan forvalte sine ressurser. Kapittel 2, 3 og 4 tar for seg en del av de rammebetingelsene den lokale reiselivsnæringen i Reinheimen-området må forholde seg til. Dette gjelder internasjonale og nasjonale reiselivstrender (kap. 2), forholdet mellom verneområder og reiseliv, som er et nasjonalt policy-område (kap. 3), og den eksisterende plansituasjonen for området (kap. 4).

Dagens reiselivsvirksomhet i det foreslåtte verneområdet er deretter beskrevet i kap. 5, og omfatter både eksisterende virksomhet, planer om ny virksomhet og forventet utvikling i området uten vern etter naturvernlova (0-alternativet). De foregående kapitlene sammenstilles så i kapittel 6 som tar for seg konsekvenser av et eventuelt vern. Rapporten avsluttes med vurderinger av forebyggende og avbøtende tiltak, samt om det er behov for tilleggsundersøkelser (kap. 7 og 8).

2 Internasjonale og nasjonale reiselivstrender

2.1 Etterspørselssida

Reiselivsnæringene hadde en betydelig etterspørselsvekst på 1990-tallet. I perioden fram mot 1994 var veksten størst i ferie- og fritidsmarkedet. De siste årene er det yrkestrafikken som har vokst mest. I områdene rundt Reinheimen dominerer ferie- og fritidstrafikken. En viktig trend i dette markedet er at folk brukere mer penger på ferie, og at de tar mange korte ferier i løpet av et år. Økt fleksibilitet i arbeidslivet gir et større antall fridager, som ofte fordeles over året, og ofte utenfor toppsesongene i skolens ferier sommer, høst, jul, vinter og påske. I de korte ferieperiodene ønsker turistene flere aktiviteter og opplevelser på kort tid. Planleggingen vil være mer impulsiv og reisene bestilles stadig nærmere avreisetidspunktet.

I følge en analyse fra World Tourism Organization (WTO) om framtidig reiseatferd på verdensbasis (her referert fra St.meld. nr 15 (1999-2000), vil reiseaktiviteten i det 21. århundret være preget av at turistene er «rike når det gjelder penger, men fattige på tid». Mange vil etterspørre produkter som tilbyr «maksimum av opplevelser på minimum av tid». Denne trenden vil bidra til å fremme destinasjoner med et bredt og attraktivt produkttilbud til de reisende, men også reiselivsprodukter der folk kan oppleve flere steder på en kortvarig reise. Ifølge WTO vil kortvarige ferier og weekendreiser i større grad bli etterspurt og WTO tror at årets hovedferie vil bli kortere for mange. Folks etterspørsel etter enkle løsninger å forholde seg til, vil ytterligere øke veksten for «all-inclusive resorts».

I Norge og i andre land som er viktige for norsk reiseliv endrer alderssammensetningen seg i retning av flere eldre og færre yngre. Eldre reiser langt mer enn tidligere, både på grunn av bedre tid, bedre helse og bedre økonomi. Seniormarkedet synes således å bli stadig viktigere for reiselivsnæringene i årene framover. Dette vil samtidig vri etterspørselen i retning av aktiviteter som er mindre fysisk krevende, gjerne bilbaserte naturopplevelser kombinert med enkle, tilrettelagte turistier.

Fereiser i Norge, ikke minst for utenlandske statsborgere, er i betydelig grad rundreisebaserte hvor man besøker mange steder i løpet av ferien. De rundreisebaserte feriene er særlig viktige for småskala reiseliv, slik som for eksempel mindre overnattingsbedrifter,

bensinstasjoner, dagligvarehandel, mm. I Norge er denne formen for turisme i all hovedsak knyttet til sommermånedene.

Naturopplevelser har vært, og er fortsatt ansett som det viktigste motivet for utlendingers feriebesøk i Norge. Det er de siste årene i mange ulike sammenhenger hevdet at interessen for naturbasert turisme/grønn turisme/økoturisme er voksende, bl.a. av World Tourism Organization i forbindelse med FNs utpeking av 2002 som "International Year of Ecotourism" (World Tourism Organization 2001). Påstanden er imidlertid i begrenset grad dokumentert. Dette skyldes antakelig først og fremst at eksisterende turiststatistikk i liten grad skiller mellom ulike former for turisme, og fordi naturturismebegrepet dekker et bredt spekter av turismeformer; fra vitenskapelige opplegg til tilfeldige besøk i naturområder i helger eller som del av en større tur (McNeely et al. 1992).

Blant nordmenn, som utgjør en hovedgruppe av turister i mange områder, synes imidlertid interessen for "grønn turisme" i Norge å være forholdsvis uendret. En panelundersøkelse om nordmenns friluftsliv og naturopplevelser, tyder bl.a. på at aktivitetsmønsteret blant nordmenn har endret seg forholdsvis lite på den lengste sommerferien fra 1986 til 1999 (Teigland 2000a). Det er registrert en markert økning i andelen som har gått tur i skog og mark på den lengste sommerferien fra 1986 til 1999 (fra 49 til 59%), mens andelen som har gått tur i fjellet har endret seg lite (fra 22 til 25%).

De seinere årene har en hatt en framvekst av kommersiell reiselivsvirksomhet som utnytter naturopplevelsen direkte, som ulike aktivitetsarrangører. En undersøkelse i 1999 viste at bare 12% av voksne nordmenn noen gang hadde betalt for å være med på organiserte former for friluftsliv eller naturopplevelse som elgsafari eller rafting (Teigland 2000a). Det må imidlertid understrekes at dette ikke inkluderer kommersielle tilbud i forbindelse med overnatting, transport og bespisning i tilknytning til disse friluftsliv- og naturopplevelsene. Det er også uklart om tallene kun gjelder turer folk har betalt for selv, dvs. om deltakelse betalt av firmaer o.l. kommer i tillegg til denne andelen.

Naturopplevelsene er også basisen for den merkevarestrategien Norges Turistråd har utarbeidet for Norge som reisemål for utenlandske feriereisende. Formålet med strategien er å profilere Norge som reisemål i utlandet, og påvirke utenlandske ferierendes lyst til å reise til Norge. Her blir naturopplevelser fortsatt vektlagt sterkt. Grunnlaget for de ferierendes opplevelser skal imidlertid ikke lenger markedsføres som den vakre naturen alene, men som et samspill mellom

naturen og menneskene, folkelivet og historien. De viktigste markedssegmentene det skal satses på, er alle knyttet til naturopplevelser, kalt “I ett med natur og kultur”, “Aktive naturopplevelser” og “Ro og oppladning i naturen”. Det understrekes imidlertid at en ved markedsføringen framover bør fokusere mindre på ekstreme aktiviteter og mer på enkle aktiviteter. Dette har sin bakgrunn i markeds situasjonen, f.eks. utgjør segmentet “aktive naturopplevelser” ikke mer enn 1% av det tyske markedet og 9% av det danske markedet.

2.2 Tilbudssida: Struktur og lønnsomhet i reiselivsnæringen

Store deler av reiselivsnæringen sliter med dårlig lønnsomhet. Svak lønnsomhet gjør det vanskelig for bedriftene å arbeide systematisk og framtidsrettet med produkt- og markedsutvikling. Situasjonen er spesielt vanskelig for mange av de små bedriftene, og for bedrifter i distriktene. Etterspørselen dreier i retning fra det distriktsbaserte reiselivet mot det bybaserte. I tillegg blir distriktsbedriftene i stor grad stående utenfor de store omstruktureringene som skjer i bransjen.

Det foregår en betydelig konsentrasjon i reiselivsnæringen både internasjonalt og i Norge. Det skjer gjennom oppkjøp, fusjoner, kjededannelser og alliansebygging. Det fører til at konkurransen om reiselivskundene blir sterkere. De store aktørene har muligheter til å redusere kostnader gjennom stordriftsfordeler og de kan ta kraftige virkemidler i bruk for å påvirke folks valg av reiser. Samtidig med at kundene blir stadig flinkere til å orientere seg i det internasjonale reiselivstilbudet, er det en tendens til at en stadig større del av aktiviteten i reiselivsnæringene skjer i regi av de største aktørene. Dette skjer både innen reiselivsrelatert transport og formidling og i overnattings- og serveringsnæringene. Innen hotellsektoren hadde for eksempel de åtte største kjedene i 1998 ca. 46 prosent av romkapasiteten og ca. 54 prosent av omsetningen i Norge. Kjedekonsentrasjonen er særlig stor i byene og i sentrale regioner. Kjedetilknytning og andre allianser gir grunnlag for mer effektiv utnyttelse av knappe ressurser og mer lønnsom drift, som igjen skaper rom for en sterkere satsing på markedsføring, produktutvikling og kompetansebygging. Dette innebærer ofte at det blir mer krevende å være liten bedrift uten tilknytning til en allianse eller kjede. Med et stort innslag av arrangerte turer, slik det for eksempel er langs “The Golden Route”, er det viktig å ha attraksjonene og de lokale bedriftene med i de store operatørens pakker.

3 Nasjonalparker og reiseliv

3.1 Miljøforvaltningens policy for reiseliv i verneområder

3.1.1 Nasjonalparker

Formålet med å opprette nasjonalparker er i første rekke å ta vare på urørt eller lite påvirket natur for framtida. Nasjonalparkene skal sikre store sammenhengende og inngrepsfrie økosystem som helhet, og verne om et mangfold av planter og dyr (Direktoratet for naturforvaltning 1996a). Forvaltningen av nasjonalparkene er i dag delt mellom ulike aktører (Anderssen & Dybwad 1999):

- **Direktoratet for naturforvaltning:** Har ansvar for forvaltningen på nasjonalt nivå, ankeinstans.
- **Fylkesmennene:** Ansvarlig forvaltningsmyndighet (forvaltningsplaner, dispensasjoner).
- **Statens Naturoppsyn:** Oppsyn (informasjon, skjøtsel og kontroll)
- **Statskog:** Grunneier på statens grunn.
- **Fjellstyrene:** Administrere bruken og utnyttningen av “rettar og lunnende” i statsallmenninger.
- **Private grunneiere:** I deler av nasjonalparkene og store deler av landskapsvernområdene.
- **Kommunene:** Ansvar for godkjenning av tiltak som trenger tillatelse i henhold til av plan- og bygningsloven både i og utenfor nasjonalparkene.

Bestemmelsene om vern, bruk og forvaltning av den enkelte nasjonalpark finnes på tre hovednivåer; Naturvernlova, forskrifter for den enkelte park og forvaltningsplan for den enkelte park, hvorav de to første er juridisk bindende. I tillegg finnes det ulike policy-dokumenter som gir retningslinjer for forvaltningen av verneområder. De viktigste er Stortingsmelding nr. 62 (1991-1992) “Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområde i Norge”, DN-rapport 1996-3: “Forvaltning av nasjonalparker” og DN-rapport 1996-6: “Plan for tiltak i nasjonalparker”.

Hjemmel for å opprette nasjonalparker finnes i Naturvernlova (19.6.1970), §§3 og 4. Formålet med å opprette nasjonalparker er først og fremst å bevare naturmiljøet i det området som vernes (jfr. naturvernlova §3). Naturvernlova sier ikke noe direkte om bruken av nasjonalparker

til friluftsliv og reiseliv, men i St.meld. nr. 62 (1991-92) (Nasjonalparkmeldinga) framheves det at naturopplevelse og friluftsliv også er et viktig formål for opprettelsen av nasjonalparkene.

For hver enkelt nasjonalpark blir det utarbeidet en egen forskrift ved opprettelsen (se <http://www.lovdata.no/for/lf/index.html>), som gir mer spesifiserte retningslinjer for hvilken bruk som er tillatt i nasjonalparkene. I disse forskriftene slås det bla. fast at motorisert ferdsel og en lang rekke tekniske inngrep er forbudt. Forskriftene for de eldste parkene sier lite konkret om turisme. I forskriftene for de fleste nasjonalparkene som ble opprettet på 80-tallet, (Jotunheimen, Reisa og Saltfjellet-Svartisen) tillates imidlertid ikke kommersiell turisme i nasjonalparken. (For Reisa nasjonalpark er det gjort et unntak for skyss av turister med elvebåt). Forbudet er imidlertid ikke absolutt. I Jotunheimen kan f.eks. turarrangører søke forvaltningsmyndighetene om tillatelse til å bruke visse deler av parken, og det byr sjelden på store problemer å få slik tillatelse, ihvertfall ikke for lokale turarrangører (Engstad & Highede 2001). For den sist opprettede nasjonalparken, Jostedalsbreen (opprettet 1991), ble det ikke lagt ned noe direkte forbud mot kommersiell turisme, men det sies at *“Turlagsverksemd, naturguiding, turguiding, breføring, kurs, m.m. er tillate dersom det ikkje strir mot vernereglane”*. Et slikt forbud er heller ikke tatt med i forslaget til standard forskrift for nasjonalparker (Direktoratet for naturforvaltning 1996a).

I motsetning til en del andre land har en i Norge valgt å innføre kun en type av vernekategori for større områder, nemlig nasjonalparker. I andre land som USA og New Zealand, opererer en derimot med to vernekategorier; nasjonalparker og “wilderness”-områder. Mens wilderness-områdene i liten grad forvaltes for friluftsliv og rekreasjon, er nasjonalparkforvaltningen i større grad rettet mot dette formålet. Siden en kun har en vernekategori for større områder i Norge, nasjonalparker, har en i stedet valgt å differensiere mellom parkene når det gjelder friluftsliv og rekreasjon. 9 av 18 nasjonalparker har således friluftsliv som en del av verneformålet (Direktoratet for naturforvaltning 1996). Nasjonalparkmeldinga (1991-92) åpner også opp for at *et utvalg* av parkene kan brukes i markedsføringen av reiselivstilbudet generelt i Norge. Som en generell retningslinje for forvaltningen er det fastlagt at kommersiell virksomhet skal være under streng kontroll i nasjonalparkene. I de nasjonalparkene der friluftsliv er et delformål, vil imidlertid reiselivet kunne ha en plass (Direktoratet for naturforvaltning 1996a). Holdningene til reiselivet synes å være noe tvetydige, for seinere i samme rapport slås det fast at at *“Sal av varer eller tenester som ikkje er knytta til drifta av turisthytter eller utleige av hytter, bør skje utanfor nasjonalparkane”* (s. 56), og *“Forvaltninga har ikkje som målsetjing å auke trafikken til verneområda, og ser det som lite ønskjeleg at nasjonalparkane vert aktivt marknadsførte i reislivssammenheng”* (s. 57).

Reiselivets muligheter for bruk av nasjonalparkene er også konkretisert gjennom forvaltningsplanene for den enkelte park. Forvaltningsplanene skal være *“eit hjelpemiddel til å utdjupe og realisere formålet med verneområda”* (Direktoratet for naturforvaltning 1996a). Gjennom forvaltningsplanprosessen skal en avklare hvordan ulike brukerinteresser og konflikter skal håndteres, og forsøke å samordne de ulike brukerinteressene innenfor et område. Et viktig virkemiddel for å nå denne målsettingen er inndeling av parken i ulike soner, og eventuelt spesielle teiger innenfor disse sonene. Aktuelle sonekategorier er “Spesiell vernesone”, “Sone uten tilrettelegging og inngrep”, “Brukssone” og “Sone med spesiell tilrettelegging og inngrep” (se Direktoratet for naturforvaltning 1996a for en nærmere presisering av innholdet i disse sonene).

Hovedprinsipper for dagens nasjonalparkforvaltning i forhold til reiselivsvirksomhet i Norge er (Nord-Varhaug 2000) :

- reiselivsaktivitetene må ikke være i strid med verneformålet
- enkle tiltak, ikke ødelegge produktet for andre
- ingen/meget begrenset byggevirkosomhet
- ikke-motoriserte aktiviteter
- tradisjonelt friluftsliv/fjellvandring prioriteres
- tyngre tilrettelegging i randområder
- infrastruktur, parkeringsplasser, salgsboder, produktproduksjon, overnattingsbedrifter, infosentre o.l. legges utenfor nasjonalparken
- jo tyngre tilrettelegging, jo lengre fra nasjonalpark-grensen
- bruke forvaltningsplanlegging aktivt
- forvaltningsplanen skal prioritere mellom tiltak
- forvaltningsplanene skal være dynamisk, dvs. revideres minst hvert 10. år.

Som en oppsummering kan det sies at forholdet mellom nasjonalparkforvaltning og reiseliv har vært under endring. Fra å være et forhold som ble gitt forholdsvis liten oppmerksomhet ved opprettelsen av de første nasjonalparkene, til forbudet mot kommersiell virksomhet i flere parker som ble opprettet på 80-tallet, synes pendelen nå å ha svingt noe tilbake, med en større velvilje overfor reiselivsmessig bruk av nasjonalparkene, konkretisert både gjennom policydokumenter og dispensasjonspraksis. Hovedfokuset for naturforvaltningens arbeid i forhold til reiselivet synes likevel fortsatt å være kontrollvirksomhet. Det er imidlertid eksempler på at den offentlige naturforvaltningen i den seinere tid også har begynt å agere mer som samarbeidspartnere i forhold til lokale næringslivsaktører, f.eks. “Naturbruksprosjektet” i regi av fylkesmannen i Sogn og Fjordane, som fokuserer på forholdet mellom naturbruk og

næringsutvikling i randsonene til verneområdene (Dybwad & Reite 2000), og den nye modellen for nasjonalparkinformasjon som er valgt for iNARDO - Stiftelsen Rondane Dovrefjell Nasjonalparkinformasjon (Stiftelsen Rondane Dovrefjell Nasjonalparkinformasjon 2001).

Når det gjelder aktiviteter i selve nasjonalparkområdet er det begrensninger på reiselivsmessig virksomhet først og fremst i forhold til motorisert ferdsel og i forhold til fysiske innretninger/inngrep. En skal imidlertid være oppmerksom på at denne typen virksomhet også er regulert utenfor nasjonalparkene, bl.a. gjennom "Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag" fra 1977. Det er imidlertid grunn til å tro at det i nasjonalparkene føres en strengere praksis i forhold til dispensasjonssøknader knyttet til motorferdsel og tekniske inngrep..

Reiselivsmessig virksomhet som tillates i praksis i flere nasjonalparker i dag, eventuelt etter søknad, er ulike former for organiserte turer som ikke er i strid med verneformålet. Nasjonalparkene har imidlertid også en mer indirekte verdi for reiselivet, ved at det er fritt for alle å oppleve nasjonalparkene gjennom tradisjonelt friluftsliv. Nasjonalparkene kan dermed fungere som attraksjoner som trekker besøkende til en region, noe som gir grunnlag for reiselivsmessig virksomhet utenfor nasjonalparken, særlig i randsona til parken. Slik sett representerer en nasjonalparkopprettelse både muligheter og begrensninger for reiselivsnæringen.

3.1.2 Landskapsvernområder

Det finnes, etter det vi kjenner til, ingen tilsvarende klart uttrykt policy for reiselivsvirksomhet i landskapsvernområder.

I landskapsvernområder gis det vanligvis tillatelse til at landbrukets *tradisjonelle* bruksformer kan opprettholdes. De siste årene har imidlertid landbrukspolitikken blitt omlagt (Landbruksdepartementet 1992-93). Storparten av virkemiddelbruken innenfor landbrukspolitikken i Norge har lenge vært rettet mot tradisjonell jord- og skogbruksdrift. I den seinere tida har en sett behovet for å utvide næringsgrunnlaget og søke å utnytte andre naturgitte ressurser i distriktene. På denne bakgrunnen har bl.a. landbruksmyndighetene hatt som siktemål å utvikle næringsutøvelse basert på utmarksressurser som et viktig supplement til inntektene fra tradisjonelt landbruk. Blant nyere utnyttingsformer finnes fritidsbebyggelse og kommersialiserte naturopplevelser. Slike nye utnyttingsformer i landbruket tillates i liten grad i verneområder. I forbindelse med Fylkesdelplan for Rondane har f.eks. Miljøverndepartementet slått fast at enkelthytter beregnet på utleie i forbindelse med jakt, fiske og annen utmarksbruk ikke er å

regne som driftsbygninger i landbruket (Plan- og bygningslova §81), men som fritidsbebyggelse (Plan- og bygningslova §82) (Bråtå 1997).

Det må derfor antas at den policy som finnes for nasjonalparker (jfr. avsnittet foran), også i store trekk gjelder for landskapsvernområder.

3.2 Trekker nasjonalparkstatusen turister til et område?

Ett av de forhold som diskuteres i forbindelse med opprettelsen av nasjonalparker, er hvilken betydning vernestatusen vil ha for å tiltrekke nye brukere, spesielt turister. Det er hevdet at en vernestatus som nasjonalparker fungerer som et varemerke, som garanterer et minimum av kvalitet når det gjelder naturopplevelser og uberørthet (Loomis 1999). Andre har påpekt at nasjonalparkstatusen er en garanti for ekthet og autensitet (Vittersø et al. 1994). Lokalt brukes det gjerne som argument at verneområder som nasjonalparker vil tiltrekke seg flere turister/brukere, og at dette vil ha negative effekter på den naturen som er tenkt vernet. Dette så en også reflektert i undersøkelsen blant lokalbefolkningen i de seks kommunene som er berørt av verneforslaget, særlig blant innbyggerne i Skjåk kommune (undersøkelsen er dokumentert i Vorkinn 2001, men uten at dette resultatet er spesielt nevnt). Hvorvidt nasjonalparker trekker turister til et område er en problemstilling som også har fått mye oppmerksomhet internasjonalt, men det er gjennomført få empiriske undersøkelser som belyser dette direkte.

En undersøkelse fra New Zealand viser at blant internasjonale besøkende til New Zealand i 1986, hadde over halvparten (55%) vært i minst en "National" eller "Conservation" Park i løpet av besøket. De internasjonale besøkende besøkte berømte, lett tilgjengelige og vel utviklede verneområder. Det konkluderes derfor med at omfanget av internasjonale besøkende i det enkelte verneområde vil avhenge av *tilgjengelighet, infrastruktur og markedsføring av området*. Dette synes i mindre grad å gjelde for innenlandske besøkende. I nasjonalparkene var hoveddelen av innenlandske besøkende bosatt i regionen (Shultis 1989).

I en litteraturstudie (Teigland & Holden 1996) blir det hevdet at "honningkrukke-effekten" har vært vesentlig for amerikanske nasjonalparker, og at det har medført en betydelig etablering av reiselivsbedrifter ved innfallsporene til de mest attraktive parkene. Turistpresset knyttes imidlertid til det betydelige veisystemet som finnes inne i de amerikanske nasjonalparkene.

Dette, i tillegg til den korte varigheten turistsesongen har i Norge, gjør at en ikke uten videre kan overføre erfaringene fra USA direkte til norske nasjonalparker.

Det er ingen registrering av antall besøkende til nasjonalparkene eller andre verneområder i Norge i dag, slik at en ikke vet hvor mange eller hvem som besøker områdene. Det finnes imidlertid noen undersøkelser som indikerer hvilken interesse norske og utenlandske turister har for å besøke nasjonalparker. I en undersøkelse blant turistene som besøkte Nordkapp i 1993, var det knapt en fjerdedel som oppga at de skulle besøke en nasjonalpark i Nord-Norge i løpet av turen (Vistad & Vorkinn, upublisert). Dette gjaldt under 10% blant nordmenn, svensker og dansker, mens blant de andre nasjonalitetene var det opptil en tredjedel som svarte bekræftende på spørsmålet. Av de 70% som konkretiserte svarene sine, var det imidlertid bare en fjerdedel som navnga nasjonalparker i Nord-Norge. De andre nevnte parker i Sør-Norge, Sverige eller Finland, eller nevnte feilaktige navn. Det er derfor sannsynlig at svargivningen derfor mer avdekker en positiv innstilling til nasjonalparker, enn at det er et presist mål på hvor mange som faktisk var innom en nasjonalpark i Nord-Norge i løpet av turen.

Hvorvidt det var av betydning å oppsøke nasjonalparker ble også registrert blant utenlandske bilturister sommersesongen 1998 (Transportøkonomisk institutt 1998). På spørsmålet om det var viktig å oppsøke nasjonalparker på den aktuelle reisen i Norge, var det bare 15% som mente dette var uviktig. I tillegg kommer 34% som ikke svarte på spørsmålet. Med en konservativ fortolkning av svargivningen, tilsvarer dette at om lag halvparten av de utenlandske bilturistene mente det var litt, ganske eller meget viktig å oppsøke nasjonalparker i løpet av den aktuelle reisen i Norge. Men som nevnt i avsnittet foran, kan dette ikke tolkes som om halvparten av bilturistene faktisk oppsøkte en nasjonalpark i løpet av Norges-besøket.

I en undersøkelse om nordmenns ferieatferd i 1999 ble deltakerne bl.a. spurt om reiseerfaringer generelt (Teigland 2000b). Det viste seg da at 44% av de spurte hadde besøkt nasjonalparker i Jotunheimen, Rondane eller Hardangervidda en eller annen gang i feriesammenheng. Dette er imidlertid færre enn andelen som en eller annen gang har vært i Dyreparken i Kristiansand, Hunderfossen familiepark eller badeland i Bø (65%), og også færre enn andelen som en eller annen gang har feriert i Syden (68%).

Svært mange av de utenlandske turistene som kommer til Norge har klare forestillinger om natur- og landskapskvalitetene i landet. *“...de mentale bildene om Norges natur- og landskapsegenskaper synes å være et allment, grunnleggende og sterkt image”* (Rønningen 2001). Mens de fleste påstander om naturen, som “Vakre fjorder” og “Mange landskaps-

/naturattraksjoner” får stor oppslutning i denne undersøkelsen, med en gjennomsnittsskåre fra 3,5 til 3,9¹, var påstanden om “Interessante nasjonalparker” den påstanden som omfattet naturattraksjoner som fikk klart laveste gjennomsnittsskåre (“kun” 2,9). Utlendingers forestillinger om Norge synes med andre ord i langt større grad å være knyttet til natur generelt, enn nasjonalparker spesielt.

World Heritage-områder er en annen status for verneformer som er ansett å ha høy attraksjonsverdi internasjonalt. Det er derfor relevant å se på undersøkelser i tilknytning til World heritage-områder som nettopp er gjennomført. Sommeren 2000 ble det gjennomført en undersøkelse blant de besøkende til ett av verdensarv-områdene (UNESCOs “World heritage”-områder), Gammelstads kyrkstad i Luleå kommune, Norrbottens län i Sverige (Magnusson 2001). Gammelstads kyrkstad har ca. 60.000 besøkende årlig. Undersøkelsen viste at utnevningen av Gammelstads kyrkstad til verdensarv-område har hatt stor betydning for å trekke turister fra utlandet og andre deler av Sverige til Norrbotten. Omtrent halvparten av de besøkende var klar over områdets verdensarvstatus før de kom til kyrkstaden. Halvparten av disse igjen svarte at verdensarv-statusen hadde påvirket valget av reisemål.

UNESCOs World Heritage Center i Paris har som tommelfingerregel at en World Heritage-utnevning fører til en økning av antall turister de påfølgende år på 40-60% (Vinsrygg, pers. med.)

Verdensarv-betegnelsens betydning for å tiltrekke turister er også formålet for en undersøkelse som Verdensbanken gjennomfører i tilknytning til et forskningsprosjekt om naturturisme i Sør-Afrika (Lindberg 2001a). Undersøkelsen er gjennomført blant nederlendere som nylig hadde vært i naturreservater i Afrika, Asia eller Latin Amerika, og/eller som planlegger å reise til naturreservater i Afrika i nær framtid. Det viste seg at om lag halvparten av de spurte kjente til World Heritage-betegnelsen. I tillegg påvirket World Heritage reiseavgjørelsen for en betydelig andel av de spurte; 20% av de som kjente til betegnelsen eller ca. 10% av deltakerne i undersøkelsen som helhet. Et prosjekt under gjennomføring i Australia som sammenligner besøkstall fra områder med og uten World Heritage-status, tyder på at statusen ikke har noe effekt i forhold til innenlandske besøkende, men at den ser ut til å øke det internasjonale besøket (Lindberg 2001b).

¹Turistene ble bedt om å angi hvordan de oppfatter Norge som feriemål, ved å krysse av på en femdelt skala fra 0=helt uenig til 4=helt enig for 46 ulike påstander.

I Sverige er det for øvrig igangsatt et forskningsprosjekt som skal se på hvilken betydning opprettelsen av en nasjonalpark har for bruken og bruksmønsteret i den kommende nasjonalparken Fulufjället i Dalarna. Studien består av to deler, en før og en etter den forventede opprettelsen i 2002 (ETOUR 2001). Resultatene vil komme for seint til å ha nytte for denne utredningen, men vil kunne ha stor nytte for framtidige vurderinger.

Det finnes også flere undersøkelser som viser at betegnelsen på et område kan påvirke hvordan området oppfattes. Det er bl.a. vist at navnet på et område påvirker hvordan et landskapsbilde verdsettes. I en amerikanske undersøkelse ble deltakerne bedt om å vurdere 90 farge-lysbilder, og evaluere landskapskvaliteten på disse i forhold til seks ulike kategorier; "Commercial timber stand", "leased grazing range", "national forest", "national park", "recreation area" og "wilderness area"². Det viste seg at de ulike merkelappene påvirket hvordan landskapene ble verdsatt, ved at "wilderness area" og "national park" førte til at landskapene ble høyere verdsatt, mens merkelappene "Commercial timber stand" og "leased grazing range" førte til at landskapene ble lavere verdsatt (Anderson 1981). Også en norsk undersøkelse har vist at folks "mentale fokus" kan påvirke hvordan landskap oppleves visuelt (Vistad 2001).

Undersøkelsen blant lokalbefolkningen i Reinheimen-området (Vorkinn 2001) viser også at vernestatusen synes å ha en symbolsk betydning som ikke er uvesentlig. Mens bare 14% av de spurte mener at et vern av Reinheimen-området vil føre til at de endrer sin bruk av området, svarer om lag halvparten at de tror at de vil oppleve at området får endret verdi.

En annen indikator for verneområdenes betydning som reiselivsattraksjon, er i hvilken grad de benyttes i markedsføringen av reiselivsnæringen selv. I forhold til det internasjonale nivået, er det verdt å legge merke til at to av de mest anerkjente reisehåndbok-seriene internasjonalt, "Lonely planet" og "Rough Guides", begge nevner de norske nasjonalparkene i sine annonser på internett for reisehåndbøkene for Norge (figur 1).

² "Wilderness area" er bl.a. i USA en juridisk verneform, som er noe strengere i forhold til bruk og tekniske inngrep enn "National Parks".

Figur 1 Utgiverens omtale av reisehåndbøker for Norge på internett (med våre uthevinger)

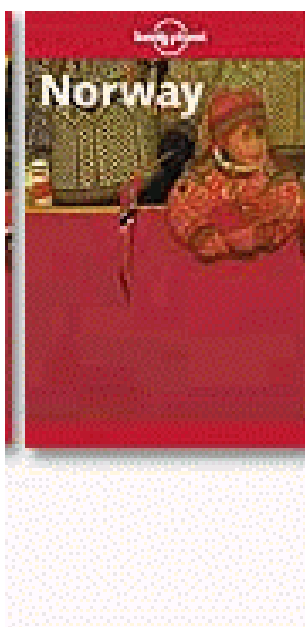
Rough Guides Norges-håndbok: (<http://travel.roughguides.com/catalog/49.htm>)



*“The most comprehensive guide to the country, with informed lively coverage of Norway’s towns and cities, museums and the contemporary art scene, architecture, including traditional stave churches (featured on the book cover), and the great outdoors. First-hand reviews of the best-value accommodation, bars and restaurants from Oslo to the remotest village. This edition has even more detailed information on the splendid countryside with expert coverage and practical tips on hiking routes and **national parks**, and inspiring descriptions of Norway’s spectacular fjords and tundra, along with a detailed account of Norway’s remote north, the land of the Midnight Sun and the awe-inspiring Aurora Borealis”.*

Lonely Planets Norgeshåndbok:

(http://shop.lonelyplanet.com/country_products.cfm?countryID=13&cfid=348610&cftoken=18127474)



*“From breathtaking fjords to **magical national parks** and the eerie midnight sun, this indispensable guide will help you experience all that Norway has to offer no matter what your budget”.*

I en analyse av det nordlige Norges image i utenlandske reisehåndbøker (Steen Jacobsen et al. 1998) er det påvist fire primærattraksjoner (dvs. at attraksjonene ofte er avgjørende for valg av landsdelen som reisemål). Dette er Lofoten, samisk befolkning og kultur, Nordkapp og landsdelens natur og landskaper generelt. Av 47 tyske, engelske, nederlandske, italienske og franske reisehåndbøker, fokuserer 14 “ganske mye” eller svært mye” på nasjonalparker, 8 fokuserer “middels”, mens om lag halvparten (25) fokuserer bare litt eller overhodet ikke på nasjonalparker.

På internettsidene til Norges Turistråd er “Attraksjoner og spesialinteresser” ett av hovedområdene. Under “Naturattraksjoner” er nasjonalparker og naturreservater de to verneformene som er omtalt/gitt eget oppslag. De øvrige oppslagene gjelder naturtyper som fjorder, fosser o.l. (Norges Turistråd 2001a). Også lokalt ser en at verneområdene brukes i markedsføringssammenheng. Vågå reiseliv har på sine hjemmesider f.eks. en omtale av flere verneområder i kommunen, selv om Jotunheimen nasjonalpark får mest omtale (Vågå reiseliv 2001). En undersøkelse blant utvalgte bygder i Sogn og Fjordane viste imidlertid at naturvernområder i liten grad blir brukt for å markedsføre et område/en kommune. Naturen blir riktignok markedsført, men ikke det særegende i den verna naturen (Dybwad & Reite 2000).

Hva slags effekt opprettelsen av et verneområde vil ha, vil sannsynligvis også variere med verneform og -betegnelse. Både nasjonalparker og UNESCOs “World heritage”-områder er verneformer som er kjent internasjonalt. Dette er ikke tilfelle for “landskapsvernområder”. I de fleste europeiske land eksisterer det 3 hovedtyper av naturvernområder med ulike funksjoner og målsettinger: Naturreservater, naturparker (under forskjellige betegnelser) og nasjonalparker (Richez 1992). Landskapsvern-betegnelsen er med andre ord ikke direkte oversettbar/gjenkjennbar for mange utenlandske besøkende. Det er sannsynlig at nasjonalpark-betegnelsen har en sterkere reiselivsmessig attraksjonskraft enn landskapsvern-betegnelsen også blant nordmenn. I NAF veibok 2001 er f.eks. både nasjonalparker og UNESCOs verdensarvområder omtalt i rutebeskrivelsene, men ikke landskapsvernområder. Norges nasjonalparker er også vist på et eget temakart bakerst i veiboka.

For å oppsummere, så tyder resultatene fra de ulike undersøkelsene på at betegnelsen “Nasjonalpark” og “World heritage”-områder har betydning for å trekke turister til et område. Effekten synes å være større i forhold til internasjonale besøkende enn nasjonale besøkende.

Effektene synes ellers å variere med nasjonalparkens tilgjengelighet, infrastruktur/tilrettelegging og markedsføring/hvor berømt området er.

4 Eksisterende plansituasjon for Reinheimenområdet

Lom og Rauma har i sine kommuneplaner båndlagt området i påvente av verneplanarbeidet. I de øvrige kommunene er området avsatt som LNF-områder.

Det er vedtatt fylkesplaner for begge fylkene. Fylkesdelplan for Nord-Gudbrandsdalen og en fylkesdelplan for inngrepsfrie områder i Møre og Romsdal omfatter også området. I Fylkesplanen for Oppland 2000-2003 (Oppland fylkeskommune 2000) er det utarbeidet retningslinjer for areal- og ressursbruk. *“Retningslinjene summerer opp viktige nasjonale og regionale mål og retningslinjer. Retningslinjene er ikke juridisk bindende, men skal legges til grunn for fylkeskommunal virksomhet, og være rådgivende for kommunal og statlig planlegging i Oppland fylke”* (Oppland fylkeskommune 2000). I retningslinjene for planlegging i de store naturområdene blir det pekt på at berørte kommuner bør unngå planlegging og tiltak som kan redusere verneverdien i områder som foreslås vernet i St.meld. nr. 62 (1991-1992) *Ny landsplan for nasjonalparker og andre større vernområder* (bl.a. Reinheimen). For Rondane, Dovrefjell og Reinheimen er målsettingen at ferdselen må styres for å unngå konflikter med villreinen. Andre målsettinger som kan ha betydning for reiselivsutviklingen i Reinheimenområdet, er målsettingen om å hindre videre reduksjon av inngrepsfrie områder, samt målsettingen om at utbygging av kommersielt reiseliv og hytter i og inntil de store naturområdene i hovedregel skal skje som fortetting eller utvidelser av eksisterende områder, som allerede er preget av utbygging.

Det eksisterer også en Fylkesdelplan for Nord-Gudbrandsdal, fra 1993 (Oppland fylkeskommune 1993), med et revidert handlingsprogram for 1998-2000 (Oppland fylkeskommune 1998). I det reviderte handlingsprogrammet er det få målsettinger eller tiltak som er relevante for Reinheimen. Den mest relevante strategien gjelder å sikre lokal medvirkning i forvaltning av store utmarksområder (også Fylkesplanen for Oppland har lokal forvaltning av utmarks- og fjellområdene som en sentral strategi for Nord-Gudbrandsdalen).

Møre og Romsdal fylkeskommune vedtok i 2000 en “Fylkesdelplan for inngrepsfrie naturområde”. Inngrepsfrie naturområde er definert som *“...område som ligg meir enn 1 km frå tyngre tekniske inngrep”* (kraftlinjer >33 kV, ulike vegtyper, regulerte vassdrag, magasin o.l.). I innledningen til planen heter det at: *“... Planen skal fremme grunnlag for ei*

heilskapleg forvaltning av desse areala, gjennom forvaltningsretningslinjer som sikrar at regionale og nasjonale omsyn blir betre tekne vare på enn i dag.” Planen poengterer at *“større inngrepsfrie område må forvaltast på ein heilskapleg måte, slik at ikkje bit-for-bit inngrep over tid gjer det umogleg å oppretthalde tilstrekkeleg med inngrepsfri natur i fylket. Hovedintensjonen er at inngrep i slike områder eventuelt først kan skje etter grundige og opne planprosessar, og ikkje ved dispensasjonsbehandling og isolerte sektortiltak”* (<http://www.more-og-romsdal-f.kommune.no/web/frame.nsf>). Det er angitt 18 prioriterte inngrepsfrie naturområde i Møre og Romsdal. Området som inngår i verneplan Reinheimen nasjonalpark/landskapsvernområde er ett av disse. Som andre fylkesplaner er den ikke juridisk bindende, men angir retningslinjer for kommunenes planlegging.

I planområdet finnes det flere vernede vassdrag; Valldøla, Rauma (med sideelvene Grøna, Ulvåa, Verma og Istra), Lora og Finna. Flere lokaliteter beskrives å ha nasjonal verdi for landskapsbilde og friluftsliv, og dermed stor verdi også i reiselivsmessig sammenheng. Vernet innebærer imidlertid kun at vassdragene er vernet mot vassdragsutbygging. I tillegg har vassdragene et visst vern gjennom “Rikspolitiske retningslinjer (RPR) for vernede vassdrag”, som ble vedtatt av Stortinget 10.11.1994. Retningslinjene gjelder for vassdragsbeltet (100 meter på hver side av vannstrengen) og for andre deler av nedbørfeltet som det er faglig dokumentert at har betydning for vassdragets verneverdi. *“Retningslinjene er av politisk karakter og gir uttrykk for hva regjeringen mener bør prioriteres i forvaltningen av landets 341 vernede vassdrag. Retningslinjene skal derfor legges til grunn for kommunal og fylkeskommunal planlegging etter plan- og bygningsloven, slik at forvaltningen i og langs vassdragene ivaretar hensynet til vassdragets verneverdi”* (Melby & Gaarder 2000). Kommunene har plikt til å bruke retningslinjene i sin planlegging, *“men slik at det er rom for ulike plantilpasninger. ...Det vil si at det er planene som er rettslig bindende, og ikke retningslinjene i seg selv”* (Miljøverndepartementet 2001). RPR er for øvrig innsigelsesgrunnlag for Fylkesmannen og Fylkeskommunen i forhold til lokal planlegging.

I tillegg til eksisterende planer, vil virksomhet i Reinheimen-området også måtte tilpasse seg villreininteressene i området. Ottdalsområdet er ett av 24 villreinområder i Norge (inkl. Svalbard). Norge er det eneste landet som har igjen europeisk fjellrein, og har gjennom Bernkonvensjonen fra 1979 påtatt seg et internasjonalt ansvar for å bevare siste rest av leveområdene til den europeiske fjellreinen. Disse forpliktelsene er fulgt opp i konvensjonen om biologisk mangfold (Riokonvensjonen) som trådte i kraft i 1993 (Villreintradet i Norge 2001).

5 Bruk av Reinheimenområdet til reiseliv og miljøbasert næringsutvikling

Reiselivsnæringa er viktig i mange bygder og kommuner som grenser til Reinheimen og de foreslåtte landskapsvernområdene rundt Reinheimen. Næringa bidrar til inntekter og sysselsetting i en rekke lokalsamfunn der det er få andre muligheter.

Kommunene rundt Reinheimen har et reiseliv som er sterkt basert på naturopplevelser. På Møre- og Romsdalssida av Reinheimen er turisttrafikken i stor grad konsentrert til sommersesongen. Vinterturismen er lite utviklet. Også på Opplandssida er dette hovedbildet, med visse unntak. Eksempelvis er Bjorli primært en vinterdestinasjon.

5.1 Eksisterende virksomhet

Brukerinteressene tilknyttet Reinheimen er utredet to ganger. I 1993 gjennomførte Senter for bygdeturisme en kartlegging i de 6 berørte kommunene (Hagen & Tørresdal 1993) , mens kommunene sjølve foretok en lignende kartlegging i 1998 (Skjåk, Lom, Vågå, Lesja, Norddalen og Rauma kommune 1998). I begge rapporter er det registrert lite reiselivsvirksomhet i området. Det som finnes av kommersiell virksomhet er plassert i randsonene til området.

5.1.1 Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen

En gjennomgang av diverse brosjyremateriell innhentet på turistkontorene i de ulike kommunene sommeren/høsten 2001, reflekterer også lav reiselivsinteresse for Reinheimen. I turistbrosjyren Lillehammer-Gudbrandsdalen (utgitt 2000) er Reinheimen overhodet ikke nevnt. Av reklamemateriell for reiselivsbedrifter innhentet på turistkontorene i Vågå, Lom og Skjåk, fant vi Reinheimen nevnt i bare én av over 50 ulike trykksaker (Vildmarkscompagniet, udatert). I tillegg var Finndalen nevnt som ett av flere turmål i "Turist i Vågå", en informasjonsavis utgitt av Vågå reiseliv i 2000.

Telefonintervjuer med en rekke reiselivslag og reiselivsbedrifter i Skjåk, Lom, Vågå og Lesja (se vedlegg 1) har vist at det er få bedrifter i disse kommunene som bruker Reinheimen-området til kommersiell virksomhet i dag. En av disse er Dalom Fjellridning i Skjåk, som la om lag halvparten av sine turer (15 turer) til Reinheimen-området sist sommer. I Lesja driver Brenden

seter et serveringstilbud i Lordalen, i kombinasjon med ordinær seterdrift. Det selges også jakt- og fiskekort i området, men dette tilbudet er bare i begrenset grad kommersialisert. Skjåk allmenning selger i dag noen "jaktpakker", som består av jaktkort som er noe dyrere enn normalt for 2- 4 jegere, men har ingen tilbud ut over dette. Skjåk allmenning leier også ut buer i Reinheimen-området, men inntektene fra denne utleien går i hovedsak til å dekke utgifter til brensel og vedlikehold. På Bjorli (Lesja) hadde Bjorli Aktiv sommeren 2001 tilbud om guida fotturer bl.a. til Asbjørndalen og Grøndalen (<http://www.bjorli.no/>). På disse internettsidene for reiselivstilbudet for Bjorli-Lesja reklameres det også med at det finnes muligheter for sightseeingturer bl.a. over Tafjordfjella.

Gjestene på flere av overnattingsbedriftene bruker i tillegg Reinheimen-området som turområde, dvs. at området har en indirekte betydning for en del overnattingsbedrifter i Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen.

5.1.2 Rauma og Norddal

Reiselivsvirksomheten i Rauma og Norddal i de berørte områdene er også begrenset, men synes å være noe mer utstrakt enn på Opplandssida.

Den kanskje viktigste reiselivsvirksomheten i området er knyttet til turistvegen Rauma - Norddal. Det er søkt om status som nasjonal turistveg for riksveg 63 turistvegen Geiranger - Trollstigen. Store strekninger av denne veien går gjennom de foreslåtte landskapsvernområdene.

De tre kommunene Rauma, Norddal og Stranda har siden 1980-tallet hatt et organisert reiselivssamarbeid under navnet "The Golden Route". Dette har omfattet samarbeid i næringspolitiske spørsmål (herunder samferdsel), produktutvikling og felles markedsføringstiltak på utvalgte markeder. For "The Golden Route" er det formulert en *kvalitativ* målsetting for hva slags profil området skal ha: "*The Golden Route*" skal gjennom å profilere seg med vakker natur, markere seg som en grønn destinasjon for et friluftslivs- og kulturinteressert publikum, med varierte tilbud for alle aldersgrupper med særlig vekt på naturbaserte aktiviteter." (Statens vegvesen 2001, s. 32)

Det har vært en betydelig reduksjon i antall kjøretøyer langs rv. 63 på 1990-tallet. Gruppetrafikken (turbusser) har holdt seg stabil, eller økt, mens personbiltrafikken har gått ned. Omsetningen i overnattings- og serveringsbedriftene i de tre kommunene (Rauma, Norddal og Stranda) økte tross nedgangen i personbiltrafikken med vel 46 prosent fra 1990 til 1997. Antall

overnattinger på hotellene økte med 41 prosent fra 1989 til 1999, men antall campingovernattinger gikk noe ned i samme periode. (Statens vegvesen 2001)

Denne utviklingen reflekterer det markedsarbeidet som er gjort, der en har rettet seg mot overnattingstrafikk og spesielt gruppetrafikk. Det er overnattingstrafikken som gir størst næringsmessig effekt. Gjennom turistvegprosjektet ønsker en å bidra til å viderutvikle reiselivsnæringen i retning av flere overnattinggjester. Av naturbaserte attraksjoner i Norge ligger Trollstigen på tredjeplass, med 576.000 besøkende i 1998, mens Geirangerfjorden ligger på sjette plass, med 261.000 besøkende. (Anslag for 1998. Kilde: St.meld. nr. 15 (1999-2000) Lønnsomme og konkurransedyktige reiselivsnæring).

Mange bedrifter arrangerer guidede turer og opplevelsesaktiviteter i området:

- c Trollstigen hytteutleie og caravan arrangerer fjellturer elveturer og turer med hest.
- c Trollstigen Camping og Gjestegård driver kanoutleie og arrangerer fjell-, kano- og fisketurer. Bruker både Rauma og Istra.
- c Aak arrangerer ulike fjell- og elveaktiviteter for grupper, oftest i forbindelse med kurs- og opplevelsespakker for bedrifter.
- c Tinder og banditter tilbyr guiding og enkel opplæring innen fjellsportsaktiviteter året rundt. Aktivitetene skjer i Romsdalen og omkringliggende fjell.
- c Valldal Naturopplevingar (se omtale lenger bak)

Ingen av disse bedriftene har stor aktivitet innenfor de foreslåtte verneområdene. Slik bedriftene drives i dag, vil verneforslaget neppe være begrensende for aktiviteten.

I Rauma kommune for øvrig kan det nevnes at en grunneier ved Rauma (Remmem) har nylig etablert et tilbud om overnatting, guiding og opplevelser knyttet til elvefiske og jakt på småvilt og hjort. Aktivitetene foregår langs Rauma og i Vermedalen. Tilbudene retter seg i hovedsak mot bedriftsmarkedet i Østlandsområdet, men har også svenske og danske kunder.

I Norddal kommune er det i dag ingen større turistanlegg innenfor de foreslåtte landskapsvernområdene, men Reindalsseter turisthytte er betjent i sommersesongen. På

Nedstestølen er det etablert oppstillingsplass for bobiler. Denne ligger dels innenfor vernegrensa.

Valldal Naturopplevingar arrangerer kurs og guidede turer i områdene rundt Valldal (Valldal naturopplevingar 2001). De har tilbud om rafting i Valldøla, klatring, brevandring, urvandring, mm. Etterspørselen kommer i hovedsak fra bedrifter og skoleklasser i regionen, men de har også noen turister fra andre deler av landet og fra utlandet. Valldal Naturopplevingar har guidede toppturer blant annet til Bispen, som ligger i Rauma kommune, og innenfor de foreslåtte grensene for Meiadalen landskapsvernområde. Utover disse toppturene har Valldal Naturopplevingar i dag ingen aktivitet innenfor de foreslåtte verneområdene. De vurderer å trekke starten på noen raftingturer opp i Meiadalen, og inn i verneområdet. Valldal Naturopplevingar har ingen faste installasjoner innen verneområdene, og har heller ikke planer eller ønsker om dette.

På garden Muldal serveres det i sommersesongen mineralvann, kaffe og kaker til turister og lokalbefolkning.

Fjellområda i Tafjord har lenge vært brukt som turområde. Området har overnattingshytter og et nett av merkede stier. De siste årene, kanskje med vegen som utløsende faktor (vegen kom i 1982), har det vokst fram en viss reiselivsaktivitet i tettstedet Tafjord, med campingplass, småbåthavn og friluftsbad. Disse anleggene ligger utenfor de områdene som er foreslått vernet, men de turmulighetene som finnes i disse områdene kan indirekte bidra til trafikk på disse reiselivsbedriftene.

Jakt og fiske er ikke utviklet som en kommersielt drevet aktivitet i Norddal kommune. Det foreligger heller ikke planer om slik kommersialisering.

5.2 Planer om ny virksomhet

Det er registrert relativt få planer om ny virksomhet i Reinheimen-området. Dette må dels ses i lys av at det i lang tid har foreligget planer for å verne området, bl.a. verneplan for villreinstammen fra 1975, ny landsplan for nasjonalparker fra 1986 (NOU) og Stortingsmelding i 1991-92 om "Ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge" (Prestvik 2001).

5.2.1 Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen

De planer som foreligger i dette området er lite konkrete. Det har vært nevnt fra den lokale reiselivsnæringen at det i Skjåks områder er et uutnyttet potensiale når det gjelder bær- og sopplukking i enkelte områder. Tilsvarende er det pekt på at gamle kulturminner som vatningsveger og fangstanlegg i framtida kan være mål for guida turer. Av mindre konkrete planer er også ønsker om å utvide skitrekket ved Skjåk sæter, og ønsker om snøscootersafarier ut fra Grotli Høyfjellshotell. Skjåk allmenning har overveid å tilby “pakker” til villreinjegerne med kløvhest og hjelp til slakting, i tillegg til det ordinære jaktkortet. Dalom Fjellriding i Skjåk håper etter hvert å kunne bruke områdene mer enn i dag.

5.2.2 Rauma og Norddal

Turistvegen Rauma - Norddal

I søknaden om turistvegstatus (Statens vegvesen 2001) legges det vekt på *nærhet* til naturen. *“For mange er det ikke nok å oppleve naturen fra vegen, man vil ut i naturen og oppleve den på egenhånd. En båttur på Geirangerfjorden gir andre sterke opplevelser enn å se fjorden fra vegen. En fottur i de vakre landskapene vil for mange gi uforglemmelige minner. Det er derfor uhyre viktig at prosjektet bidrar til at trafikantene kan komme seg ut i naturen å få slike opplevelser.”* (s. 19)

Fra rapportens konklusjoner om dagens marked kommer det fram at antall reisende langs rv 63 fordeler seg jevnt på individuelle og gruppereisende, og at halvparten av de individuelle reisende går turer i fjellet under oppholdet. Av tilbud som savnes av de individuelt reisende, nevnes natur- og kulturstier, naturopplevelsessenter og bedre informasjon av flest. *“De individuelle turistene ønsker å nyte naturens stillhet og ro og utføre aktiviteter i naturen, framfor å se natur og landskap fra vegen.”* (Statens vegvesen 2001 s. 31) Men produktet skal også markedsføres overfor gruppemarkedet. Her nevnes “vandreforeninger” spesielt.

I produktutviklingsstrategien nevnes ti tiltak man vil satse på, herunder:

- c “Car-walks”
- c Utvikle utkikkspunkt og naturattraksjoner
- c Natur- og kulturstier
- c Gjøre fjordene tilgjengelig, småbåthavn, båtutleie, fjordtaxi, fiskeplasser.

Begrepet “car-walk” knytter sammen en kjøretur på rv 63 med fotturer i naturen. Ideen er å velge ut et antall fotturer som har startpunkt ved rv 63 eller en av de definerte avstikkerne. *“Prosjektet gir turistene anledning til å komme i nærkontakt med det dramatiske, kontrastfylte, friske og uberørte i naturen”* (s. 50). Målet er at “Car-Walks” skal bidra til å forlenge turistenes oppholdstid i området.

Ut fra en foreløpig vurdering er ni turstier, fire veger (seterveg, sykkelsti, driftsveg) og fire natur- og kulturstier plukket ut for å inngå i prosjektet. Mange av turene går inn i de foreslåtte verneområdene.

Som en del av turistvegprosjektet skal også utsiktspunkter og stopp- og rasteplasser opprustes. Det gjelder for eksempel Stigrøra og Gudbrandsjuvet.

Når det gjelder andre framtidige tiltak og planer, må det nevnes at det igjen er laks i Rauma, noe som fører til økt turisttrafikk. Om det tar seg opp til nivået som var for tjue år siden, kan det bli et helt annet trykk på utbygging av overnattingssteder i Romsdalen enn det har vært de siste årene

Mange grunneiere i Rauma har for øvrig ideer og/eller planer om hyttefelt, hytteutleie og seterturisme. Det gjelder særlig i øvre del av Romsdalen og i Brøste/Brøstdalen.

I Norddal pågår det restaureringarbeider på garden Muldal, og det har lenge vært planer om å satse mer aktivt på turister, med overnattingstilbud og utvidet serveringstilbud. Det er også planer om å leie ut husa ved Øvstestølen til turister.

5.3 Forventet utvikling i området uten vern etter naturvernlova (0-alternativet)

5.3.1 Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen

Selv uten vern etter naturvernlova er det grunn til å tro at den reiselivsmessige utviklingen i den delen av Reinheimen-området som ligger i Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen vil bli begrenset i framtida. I flere av kommunene er det allerede etablert andre nasjonalparker som er velkjente og attraktive reisemål, som Jotunheimen nasjonalpark i Vågå og Lom og Dovrefjell nasjonalpark i Lesja. Tilsvarende grenser Skjåk kommune opp mot Jostedalbreen

nasjonalpark, og Breheimenområdet er et attraktivt turmål. Eksisterende reiselivsvirksomhet er derfor i stor grad lokalisert til andre områder enn Reinheimen-området. Det kan være flere årsaker til at disse områdene i større grad brukes til reiselivsvirksomhet i dag enn Reinheimen, som større attraksjonsverdi (mer dramatisk natur) og forskjeller i tilgjengelighet/infrastruktur. Kommunene i Nord-Gudbrandsdalen har videre hatt en restriktiv praksis i forhold til å etablere nye bygninger i Reinheimen-området (Direktoratet for naturforvaltning 2000), delvis begrunnet ut fra hensynet til villreinstammen i Nord-Ottadalen.

Potensialet i området ligger først og fremst i områdets uberørthet, som med økende urbanisering kan bli mer etterspurt enn i dag. Denne kvaliteten legger imidlertid i seg sjøl begrensninger på reiselivsutviklingen, ved at det er begrenset hvor mange turister og hvilken tilrettelegging en kan ha, dersom kvaliteten “uberørthet” skal opprettholdes.

Kulturminnene i området utgjør også et potensiale i forhold til reiselivsutvikling. Steen Jacobsen et al. (1998) hevder at de grønne turistene i Nord-Norge ofte er *“interessert i både ren natur, dramatiske landskaper og særpreget, lokal kultur”*. Både de gamle vatningsvegene i Ottadalen og de gamle fangstanleggene som finnes i området er eksempler på slik særpreget, lokal kultur som i dag er lite utnyttet i reiselivssammenheng, men som høyst sannsynlig har et visst reiselivsmessig potensiale.

5.3.2 Rauma og Norddal

Det er sannsynlig at det naturbaserte reiselivet vil videreutvikles i disse to kommunene i årene framover, også innenfor de områdene som nå er foreslått vernet.

Det finnes i disse to kommunene naturområder med store opplevelseskvaliteter som både er godt kjent (f.eks.. Trolltindene) og lett tilgjengelige (f. eks. “The Golden Route”). Mange bedrifter har faste installasjoner, i hovedsak bygninger og parkeringsplasser, rett utenfor verneområdet, og baserer sin virksomhet på kvaliteter og attraksjoner i verneområdene. På kort sikt er det sannsynlig at en del av disse bedriftene vil videreutvikle sine aktiviteter. Dette gjelder for eksempel videreutvikling av virksomheten på og rundt Stigrøra. Her er det trolig markedsgrunnlag både for utvidete serveringstilbud og overnattingstilbud og guidede/tilrettelagte turer og naturopplevelser.

Langs rv 63 vil den planlagte tilrettelegging i forbindelse med Turistvegen trolig gi økt trafikk inn de områdene som er foreslått vernet. Dette gjelder særlig det som i planen kalles “Car-walks”. Dette er fotturer som kanaliseres til faste, tilrettelagte og merkede stier. Et hovedpoeng med

slike car-walks, sett fra det lokale næringslivs side, er å tilby opplevelser og aktiviteter som forlenger turistenes oppholdstid i området. Forlenget oppholdstid gir økte inntekter for næringslivet (overnatting, servering, varehandel, mm) i regionen. For reiselivsnæringen er det derfor viktig at turstier ut fra rv. 63 kan vedlikeholdes, opprustes og merkes. Det kan også være aktuelt å ta i bruk nye traseer for turstier.

Både i Romsdalen og i Norddal kommune er det sannsynlig at det uten et vern vil videreutvikles en rekke former for kommersielt, naturbasert reiseliv, knyttet til jakt, fiske, spenningsaktiviteter som klatring og rafting, og ulike former for guidede eller tilrettelagte aktiviteter.

Uten et vern, vil fylkesdelplanen for inngrepsfrie naturområder legger rammer for hvordan reiselivsutviklingen kan skje. Denne planen omfatter imidlertid områder som i dag er 1 km fra tekniske inngrep. De områdene som er mest aktuelle for reiselivsutvikling (jfr. over) ligger i tilknytning til eksisterende inngrep. Fylkesdelplanen, som heller ikke er juridisk bindende, vil derfor ikke på samme måte som det framlagte verneforslaget, være til hinder for utvikling av reiselivsmessig infrastruktur.

6 Konsekvenser av vern

6.1 Prinsipielt om konsekvensutredninger av vern for reiselivet

Konsekvensutredninger er fram til nå brukt i forbindelse med større, *fysiske* utbyggingstiltak. Det betyr at en i hovedsak kjenner det tiltaket som en skal vurdere konsekvensene av, når det gjelder type tiltak og tiltakets omfang eller størrelse. Utfordringen er dermed å vurdere ulike konsekvenser av et tiltak som en vet noe om. Det å vurdere konsekvensene av vern er av en noe annen karakter. Her kan en vurdere de kortsiktige konsekvensene av vern, i den forstand at en kan vurdere hvilke begrensninger og muligheter vernet setter for eksisterende aktivitet eller aktiviteter som det foreligger kjente ideer eller planer om. På kort sikt vil vern kunne hemme eller fremme utvikling av eksisterende bedrifter og aktivitet.

De langsiktige konsekvensene av vern lar seg vanskeligere vurdere. Når de langsiktige konsekvensene av vern skal vurderes, kan en ikke måle dagens næringsvirksomhet opp mot en framtidig situasjon med vern. Spørsmålet er hvordan reiselivet og det miljøbaserte næringslivet kan tenkes å være i framtida, for eksempel om 20-30 år, med to ulike rammebetingelser:

- a) uten vern
- b) med vern.

Utviklingen innen både reiselivet og innen naturbruk, som sannsynligvis vil være en viktig bestanddel av norsk reiseliv i lang tid framover, har vist seg å kunne endres forholdsvis raskt. F.eks. var fenomener som "hyttelandsbyene" i Hafjell og Kvitfjell utenkelige for noen tiår tilbake. Utviklingen av alpinanlegg og golfanlegg har også fått et betydelig omfang i løpet av forholdsvis kort tid. En skal ikke lengre tilbake enn 1970 for å finne at bare 4% av den voksne norske befolkning kjørte alpint. Fram til 1996, dvs. vel 25 år, ble deltakerandelen seksdoblet (Vorkinn et al. 1997), og i tillegg en fikk ble det utviklet nye aktivitetsformer som telemarkskjøring og snøbrettkjøring.

Analyse av de langsiktige konsekvensene kan derfor ikke bare ta utgangspunkt i hva som finnes av reiselivsmessige anlegg og infrastruktur i dag, og heller ikke kun i planer og ideer lokale grunneiere og andre aktører har i dag. I reiselivet og det miljøbaserte næringslivet kan vi, som i andre næringer, forvente at de større utviklingstiltakene vil komme gjennom eksterne aktører og interesser vi i dag ikke kjenner til. Generelt kan en si at vern på lengre sikt vil kunne virke

hemmende på utvikling av nye forretningsideer og utvikling av nye produkter, i og med at de vernede arealene tas ut blant de områder som vurderes for framtidig kommersiell utnyttelse av eksterne aktører. Det er derfor umulig å si konkret hva vern vil bety på lang sikt, i form av tap av inntekter eller arbeidsplasser som reiselivsvirksomhet i de vernede områdene kunne ha generert.

6.2 Restriksjoner på reiselivsvirksomheten i Reinheimenområdet ved et eventuelt vern

6.2.1 Konsekvensutredningsprogrammet

- Det vil normalt ikke bli tillatt å føre opp nye turistforeningshytter. Det vil også bli lagt til grunn ei restriktiv holdning til utviding av eksisterende turistforeningshytter. Dagens stinett vil bli vurdert i forhold til ferdsel og forstyrning av dyreliv, og det kan bli aktuelt å fjerne stier som går i sårbare områder.
- Det kan ikke forventes at etablering av nye turistbedrifter i området blir tillatt. Unntaket kan være småskalaanlegg knyttet til aktive gårdsbruk og setre som ligger innenfor foreslåtte landskapsvernområder. Verneforslaget vil *ikke* regulere utleie av private hytter.
- Det vil være nødvendig med tillatelse for organisert bruk av den foreslåtte nasjonalparken. Det er ikke tilsvarende krav om tillatelse/løyve i landskapsvernområdene. Øvrig ferdsel i reiselivssammenheng kan foregå på samme måte som friluftslivet ellers. Det vil også være mulig å utvikle småskala reiselivsprodukter i lokalsamfunnene som ikke er i konflikt med vernet.
- Vernet vil ikke påvirke bruk og vedlikehold av offentlig veg og jernbane. Det er ønskelig å holde biltrafikken inn i Vermedalen på et minimum. Det legges ikke opp til at den øvrige bruken av vegene skal endres, bortsett fra at det er fastsatt innføring av åpnings- og stengningstidspunkt for setervegene i Finndalen og Lordalen.

6.2.2 Utkast til verneregler

Sentralområdet

Type av inngrep/bruk	Verneregler for evt. nasjonalpark	Verneregler for evt. landskapsvernområde
Tekniske inngrep	Vern mot inngrep av alle typer tekniske inngrep, uansett størrelse eller omfang	Vern mot inngrep som <i>vesentlig</i> kan endre landskapets art eller karakter er forbudt. (Et inngrep vil lettere bli oppfattet som vesentlig i helt urørte områder, enn om det blir foretatt i områder som er preget av tidligere påvirkning).
Friluftsliv	Friluftsliv er en del av verneformålet, dvs. en viss tilrettelegging for friluftsliv i området	
Utleie av <i>eksisterende</i> private hytter/stølshus	Tillatt (ombygging av andre hus til turistformål ikke tillatt, dvs. som innebærer bruksendring)	Tillatt
Organisert ferdsel	Må ha tillatelse	Trenger ikke tillatelse
Sykling, organisert kjøring med hundespann og organisert bruk av hest	Tillatt bare på veger, traseer eller i områder som er utpekt gjennom forvaltningsplanen.	Ingen restriksjoner
Individuell storspannkjøring med hund, up-ski, paragliding mm.	Kan være aktuelt å regulere	
Telting utover ei uke	Krever tillatelse av forvaltningsmyndighetene (gjelder ikke vanlige vandretelt)	Ingen restriksjoner
Bruk av luftfartøy	Forbudt lavere enn 300 meter over bakken	Ingen restriksjoner
Luft- og snøscootertransport av brensel, materialer, utstyr, proviant til setrer, buer, hytter m.v.	Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse, men kun til "nødvendig" transport	Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse
Jakt og fiske	Som før	
Kjøring langs etablert vegnett	Ikke relevant	I stor grad tillatt
Plassering av campingvogner og bobiler	Ikke tillatt	
Motorferdsel på vinterføre som er nødvendig for drift av turistanlegg som ikke ligger til brøyta bilveg + motorferdsel i forbindelse med opparbeiding, merking, preparering av skiløyper og skibakker		Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse

De seks landskapsvernområdene:

Generelt er reglene som for landskapsvernforslaget for sentralområdet (se tabell på foregående side). Tillatelse til motorisert ferdsel for skiløyper og drift av turistanlegg varierer imidlertid noe fra område til område.

- Lordalen: Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse til hensetting av campingvogner og bobiler på areal som er spesielt avsatt til formålet gjennom forvaltningsplanen. Motorferdsel på bilvegen fra brua over Lora ved Ruste setergrend til Nysetra er tillatt i perioden 10. juni til 1. desember.
- Romsdalen: Oppstilling/parkering av campingvogner og bobiler på areal som er spesielt avsatt til formålet gjennom plan er tillatt.
- Finndalen: Forvaltningsmyndighetene kan gi tillatelse til hensetting av campingvogner og bobiler på areal som er spesielt avsatt til formålet gjennom forvaltningsplanen. Motorferdsel på bilvegen i Finndalen er tillatt i perioden 15. juni til 1. desember. (Landsbruksdrift fra 15. mai-1.januar).
- Tafjord-Reindalen: Oppstilling/parkering av campingvogner og bobiler på areal som er spesielt avsatt til formålet gjennom plan er tillatt. Motorferdsel på bilvei er tillatt.
- Meiadalen: Oppstilling/parkering av campingvogner og bobiler på areal som er spesielt avsatt til formålet gjennom plan er tillatt. Motorferdsel på bilvei er tillatt.

6.3 Konsekvenser av alternativ A (med nasjonalpark) for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling

Gjennomgangen av eksisterende litteratur viser at nasjonalparker med overveiende sannsynlighet har en positiv markedsføringseffekt for reiselivet. (Også det lokale reiselivet antar at en eventuell nasjonalparkopprettelse vil ha en slik effekt). Hvor stor denne effekten er, vil imidlertid som nevnt variere bl.a. avhengig av infrastruktur og tilgjengelighet. Tilgjengeligheten til sentralområdet i Reinheimen er i dag begrenset. Samtidig finnes det allerede flere etablerte og godt besøkte nasjonalparker i Nord-Gudbrandsdalen/ Ottadalen (Rondane, Jotunheimen, Dovrefjell). I de kommunene der disse nasjonalparkene ligger vil opprettelsen av Reinheimen nasjonalpark sannsynligvis ikke ha noen stor markedsføringsmessig betydning for reiselivet. Markedsføringseffekten vil kunne bli noe større i de kommuner som ikke har nasjonalparkarealer i dag. Med de naturattraksjoner området allerede har (Breheimen for Skjåk, Trolltindene og Trollstigen for Rauma og Tafjordfjella for Norddal kommune) er det

imidlertid lite trolig at markedsføringseffekten vil slå ut i vesentlig økt trafikk på kort sikt. Nasjonalparkstatusen vil imidlertid kunne ha en forsterkingseffekt i forhold til kvaliteten for det eksisterende reiselivsproduktet i kommunene, kanskje særlig i forhold til den profil som er valgt for "The Golden Route".

En nasjonalpark vil medføre restriksjoner på reiselivsmessig utnytting av Reinheimen-området. Når det gjelder *ny*, tyngre infrastruktur (veger, bygninger o.l.) vil dette ikke være tillatt verken i en nasjonalpark eller et landskapsvernområde. Ut fra den forvaltningspraksis som har vært i området hittil, de politiske signaler som er kommet gjennom Fylkesplanen for Oppland og Fylkedelplanen for inngrepsfrie naturområder i Møre og Romsdal, samt hensynet til villreininteressene i området, er det imidlertid tvilsomt om nye, tyngre infrastrukturtiltak vil bli tillatt i sentralområdet, selv om området ikke skulle bli vernet etter naturvernlova. Det kan imidlertid tenkes at enkelttiltak av denne typen ville kunne bli tillatt i randsonene til området, dersom området ikke blir vernet. Det må understrekes at når det gjelder *eksisterende* infrastruktur, må en forvente at vedlikehold og opprusting av veier og jernbane blir tillatt i landskapsvernområdene. I Møre og Romsdal vil et verneforslag kunne forhindre en videreutvikling både av virksomhetene rundt Stigrøra, og videreutviklingen av reiselivstilbudet for øvrig i tilknytning til "The Golden Route". Dette vil skje dersom lettere infrastrukturtiltak langs ruta, som de planlagte "carwalks", ikke kan opparbeides.

Særlig med økende laksefiske i Rauma, men også i forhold til ulike aktiviteter som rafting, padling og klatring, er det sannsynlig at vil være et marked for utleiehytter langs elva Rauma. Grensene for verneområdet er ikke endelig fastlagt, men i skrivende stund (mai 2002), ser det ikke ut til at dagens verneforslag vil være noen barriere for en slik utvikling.

Når det gjelder "lettere" former for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling, som ridning og guida turer, vil restriksjonene på denne typen bruk ikke bli klarlagt i detalj før en forvaltningsplan er utarbeidet. I forslaget til verneforskrifter er det lagt opp til at organisert virksomhet (som også vil omfatte kommersiell virksomhet) må søke forvaltningsmyndighetene om tillatelse, men det er ikke nedlagt noe generelt forbud mot kommersiell virksomhet, slik en har i Jotunheimen nasjonalpark. I tråd med gjeldende praksis vil imidlertid en forvaltningsplan for en eventuell nasjonalpark dele parken inn i soner med ulik grad av tilrettelegging og tillatt bruk (jfr. avsnitt 3.3.1). Det kan derfor bli restriksjoner på bruken av ulike delområder i Reinheimenområdet, og det kan også bli restriksjoner på visse former som bruk, som ridning. Men allerede i dag foregår det en viss omlegging av fotturferdselen i området, f.eks. ved at DNT-stien inn til "Danskehytta" flyttes fra Hamsevika til Grotli (utenfor det forelåtte verneområdet).

6.4 Konsekvenser av alternativ B (uten nasjonalpark) for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling

Et landskapsvernområde vil neppe føre til noen markedsføringseffekt for reiselivet, slik som en til en viss grad kan vente for en nasjonalpark. Når det gjelder *ny*, tyngre infrastruktur (veger, bygninger) vil restriksjonene for reiselivet være like sterke i et landskapsvernområde som en nasjonalpark, slik at valg av verneform neppe spiller noen vesentlig rolle i forhold til *ny*, reiselivsmessig infrastruktur.

Et landskapsvernområde vil imidlertid sannsynligvis medføre færre ferdselsrestriksjoner enn en nasjonalpark. Dette gjelder både i forhold til hvilke områder som blir tillatt brukt til organisert virksomhet, og muligens også i forhold til ridning. I et landskapsvernområde vil det for øvrig ikke bli noe krav om tillatelse for organisert virksomhet, men dette vil antakelig spille en heller liten rolle i praksis. (I f.eks. Jotunheimen praktiseres kravet om tillatelser lempelig, med 5-årige tillatelser).

6.5 Vern kontra ikke-vern, landskapsvernområde kontra nasjonalpark

På kort sikt synes det som om vern etter naturvernlova vil ha små konsekvenser for reiselivet på Opplandssida. På den ene sida vil en nasjonalparksstatus kunne ha en viss positiv markedsføringseffekt, på den andre sida er det en fare for restriksjoner i forhold til *ny* infrastruktur i randsona til det planlagte verneområdet, og noe restriksjoner på bruken av området til kommersiell virksomhet. I Møre og Romsdal vil et vern kunne ha større negative konsekvenser på kort sikt, ved at vernet kan hindre den reiselivsmessige utviklingen i tilknytning til "The Golden Route" og utvikling av infrastruktur for naturbasert reiseliv.

Enkle aktiviteter som turer til fots og fiske vil i utgangspunktet ikke være i strid med verneformålene for nasjonalparker og landskapsvernområder. Det kan imidlertid være behov for en viss tilrettelegging for denne typen aktiviteter. Det er lite som tyder på at verken norske eller utenlandske turister i framtida vil ha *mindre* behov for tilrettelegging (Norges Turistråd 2001b, Vorkinn et al. 2000). Også kommersielle turarrangører kan ha behov for en viss tilrettelegging, f.eks. i form av leirplasser og utsettings-/ilandstigningsplasser langs vassdrag. Verneforskriftene åpner for at det kan gis tillatelse til slik tilrettelegging, etter søknad.

Konsekvensene av vernet for aktivitetsturisme vil derfor i et kortsiktig perspektiv i stor grad være avhengig av forvaltningspraksis.

Når det gjelder forvaltningspraksisen er det særlig grunn til å være oppmerksom på at vernereglene *i praksis* kan favorisere bedrifter med base utenfor lokalsamfunnene. Formelt sett er restriksjonene de samme for lokale og eksterne operatører. I og med at det lokale forvaltningsapparatet er svært beskjedent for verneområder i Norge i dag, vil imidlertid kontrollen av om forskriftene overholdes, sannsynligvis bli svært begrenset. I små, oversiktlige lokalsamfunn vil det ikke være mulig for lokale operatører å drive ulovlig over tid, fordi dette fort vil bli kjent. For operatører som kommer utenfra, særlig utenlandske, vil det være langt enklere å omgå regelverket, fordi turene kan framstilles som ikke-kommersielle grupper. Det er f.eks. uklart om kajakkpadlingen i Storfjorden, inkl Sunnylvsfjorden og Geirangerfjorden, med teltovernatting på nedlagte gardsbruk ved fjorden, består av uavhengige grupper av turister, eller om det er organisert, kommersiell aktivitet drevet av utenlandske, trolig tyske, selskaper. Uten kontroll av om forbudet overholdes, er det en fare for at forbudet bare blir gjeldende for lokale operatører.

Allerede i dag opererer en rekke utenlandske opplevelsesselskaper i Norge. Ett eksempel er skiaktivitetene i Lyngsalpene som drives av utenlandske foretak som har friluftaktiviteter, ofte med et visst risikoelement, som forretningside, og som driver sin virksomhet i mange land. (Ski an See, Alpine Experience, m. fl.) Et annet eksempel er tyske turoperatører som bruker Femundsmarka og Statskogs koier i arrangerte pakketurer fra Tyskland.

På lengre sikt er konsekvensene av et vern for reiselivsvirksomheten mer usikker. Kommersiell reiselivsutvikling skjer i dag oftest ved at eksterne investorer fatter interesse for et område og går inn med sin kompetanse, kapital og nettverk. Som tidligere nevnt er reiselivsnæringen preget av konsentrasjon i færre og større selskaper. Kjededannelsen er kommet lengst i hotellindustrien og deler av serveringsindustrien, særlig fast-foodsegmentet. Opplevelsesindustrien er foreløpig preget av mange små, selvstendige bedrifter, men også her er det klare tendenser til fusjoner og kjededannelser. Dette skjer ved at opplevelsesbedrifter blir kjøpt opp, for eksempel av charteroperatører, eller ved at det dannes større, rendyrkede opplevelsesselskaper. Med de naturkvaliteter som finnes i Romsdalen, Isterdalen/Trollstigen, Meiadalen, Tafjord og Reinheimen er det et mulig framtidsscenario at store nasjonale eller internasjonale "opplevelseskjeder" vil fatte kommersiell interesse for området, selv om konkrete planer ikke er kjent i dag.

Slik utkastet til forskrift foreligger, setter vernet strenge grenser for hva som kan utvikles av kommersielt reiseliv. Det som trolig kan tillates, er småskala gards- og seterturisme innenfor dagens bygningsmasse, eventuelt i en restaurert form. Dette kan bidra med tilleggsinntekter til gardbrukeren, men er av mindre betydning som utviklingstiltak i bygda eller kommunen. Kommersiell, storskala reiselivsutbygging, utvikling av “destinasjoner” eller “resorter” er det ikke rom for. Samtidig er dette den formen for “utmarksnæring” som kan gi størst løft for verdiskaping og sysselsetting i et lokalsamfunn/ kommune, jf. utviklinga på Bjorli.

Når det gjelder vern i form av nasjonalpark eller landskapsvernområde for sentralområdet, synes nasjonalparkstatusen å være å foretrekke fra et reiselivsperspektiv, fordi markedsføringseffekten av en nasjonalpark antas å være vesentlig større enn av et landskapsvernområde. Særlig på lengre sikt vil en slik status kunne ha betydning. Også i et regionalt perspektiv er nasjonalparkstatusen å foretrekke, fordi en i Nord-Gudbrandsdalen/Ottadalen vil få en unik konsentrasjon av nasjonalparker, som burde kunne utnyttes positivt i reiselivssammenheng.

7 Forebyggende og avbøtende tiltak

7.1 Vernegrenser og forvaltningsregler

Omleggingen av landbrukspolitikken har medført en økt vekt på utvikling av tilleggsnæringer i landbruket. Det er viktig at verneplanene tar hensyn til dette så langt det er mulig, slik at en reiselivssatsing fra grunneierhold f.eks. i form av utleiehytter blir mulig. Dette gjelder særlig i Romsdalen, der grensene av reiselivshensyn bør trekkes opp fra dalbotn, i tråd med nåværende forslag til vernegrenser.

For reiselivet er det generelt viktig at vernegrensene trekkes slik at framtidige utvidelser av eksisterende reiselivsanlegg er mulig. Når det gjelder vernegrenser ellers hadde det fra et reiselivssynspunkt vært en fordel om en sone langs de viktigste turistveiene ikke inngikk i verneområdene, slik at det blir mulig å utvikle lettere infrastruktur langs veien. Dette gjelder særlig langs “The Golden Route”. Det kan imidlertid være mer hensiktsmessig at lettere infrastrukturtiltak som planlagte “Carwalks” ut fra “The Golden Route” vurderes i forbindelse med en forvaltningsplan for området, og at det på basis av et slikt planarbeid gis dispensasjon for et begrenset antall infrastrukturtiltak. Dispensasjoner for enkle, reversible infrastrukturtiltak som merking og skilting av stier er for øvrig et tiltak som vil virke avbøtende for reiselivet i hele verneplanområdet. Fra et reiselivssynspunkt er det viktig at reiselivsinteressene er bredt representert i en forvaltningsplanprosess, og at en særlig i utkanten av det foreslåtte verneplanområdet gjennom sonering og et begrenset antall dispensasjoner kan gi muligheter for aktivitetsturisme som ridning, tilrettelegging for aktivitetsturisme som leirplasser, og ikke-kommersielle tiltak som “car-walks”.

7.2 Nasjonalparkenes potensiale for reiselivet - behov for økt forvaltningsinnsats

En ser at nasjonalparker i andre land brukes i langt større grad i reiselivsmessig sammenheng. F.eks. har Abruzzo nasjonalpark i Italia ca. 2 millioner besøkende årlig. Det er derfor grunn til å tro at også en del av de norske nasjonalparkene kan tåle et langt større antall besøkende enn det en har i dag, uten at naturkvalitetene i området forringes. En viktig forutsetning for dette er imidlertid *en økt forvaltningsinnsats* av områdene. Direktøren for Abruzzo nasjonalpark

understreker at dagens situasjon ikke ville vært mulig uten stor innsats av menneskelige ressurser, ikke minst såkalt "ranger service" (Tassi 2000).

Allerede Stortingsmelding nr.62 (1991-92) åpnet for å bruke et utvalg av nasjonalparkene i markedsføringen av reiselivstilbud generelt i Norge, tilrettelegge for flere og mer langvarige besøk i og nær et utvalg av nasjonalparkene, og å tilrettelegge for rikere opplevelser ved nasjonalparkbesøk i et utvalg av nasjonalparkene. Dybwad og Reite (2000) påpeker imidlertid at *"Trass i store utfordringer har det skjedd lite på dette området etter at Stortinget handsama den aktuelle Stortingsmeldinga i 1993"*. De økonomiske ressursene til å forvalte ulike naturområder i Norge er fortsatt svært begrensede, sammenlignet med mange andre land. Jotunheimen nasjonalpark er blant de nasjonalparkene i Norge som har størst ressurstilgang. Den offentlige ressursbruken på forvaltning av Jotunheimen nasjonalpark med Utladalen landskapsvernområde (1459 km²) utgjorde i 1998 ca. 3 (-tre-) årsverk. Til sammenligning hadde Bayerischer Nationalpark (242 km²) 160 heltidsansatte og Triglav nasjonalpark i Slovenia (848 km²) 35 årsverk (Dybwad & Reite 2000). En gransking gjennomført av det tyske Bundesakademie für Naturschutz i 1997 omfattet 128 nasjonalparker i Europa. Tre land var ikke med i statistikken, hvorav Norge var det ene. Gjennomsnittlig bemanning for forvaltning i disse parkene var 66.4 personer (Anderssen 2000). Med tilsvarende bemanning på de 18 nasjonalparkene i Norge, ville dette utgjort 1200 personer på landsbasis. Flere i Norge, bl.a. Anderssen (2000), har etterlyst en større forvaltningsinnsats også i Norge, spesielt med tanke på å sikre et bredt samarbeid med lokalmiljøet gjennom økonomisk tiltaksarbeid i randsone og bygdeutvikling, slik at lokalsamfunnene kan møte den offentlige naturforvaltningen som medspillende entreprenører, og ikke kun som regelfortolkere (Andersen 2000). Bjorli-Lesja Reiseliv påpekte også i intervjurunden med lokale reiselivsaktører at de lokale erfaringene med iNARDO, Stiftelsen Rondane Dovrefjell Nasjonalparkinformasjon, var gode.

Aktuelle oppgaver for en lokal forvaltning er både tradisjonelt oppsyn for å unngå negative effekter på naturen (SNOs hovedoppgave i dag), sørge for en rekreasjonsmessig infrastruktur (stier, skilting, etc.), markedsføring av området og informasjon, sertifisering av guider, hjelp med å tilrettelegge reiselivstilbud etc. SNOs ansatte i nasjonalparkene legger ned en betydelig innsats på denne sektoren også i dag. Av arbeid oppsynstenesta i Jotunheimen nasjonalpark utførte i 2000, ble 43% brukt til synfaring, tilsyn, informasjon og skjøtsel, inkludert informasjon til virksomheter som driver organisert/kommersiell virksomhet (Statens naturoppsyn 2001). Med få ansatte blir likevel innsatsen begrenset, og det er også behov for stillinger som i større grad har lokal næringsutvikling som en hovedarbeidsoppgave. Flere av de lokale reiselivsbedriftene har f.eks. nevnt at det er behov for bedre skilting og merking av stier i området. Også i

Fylkesplanen for Oppland 2000-2003 er det satt opp som en målsetting at større verneplaner blir fulgt opp med *“tiltak for å stimulere miljøbasert næringsutvikling i kommunene, slik at målene for vern og lokal utvikling kan forenes best mulig”* (Oppland fylkeskommune 2000).

Som et avbøtende og kompenserende tiltak for lokal næringsutvikling, kan det være aktuelt for de berørte kommunene å be om forsterket forvaltningsinnsats for nasjonalparkene. Assosiasjonene til forvaltning kan være negative og forbundet med kontroll og oppsyn, men det er viktig å se at økt forvaltning tvert imot kan åpne for en mindre rigid regelforvaltning, og at forvaltningen kan fungere som samarbeidspartner for det lokale reiselivet i forhold til de oppgaver som er nevnt foran. I utenlandske nasjonalparker finnes det f.eks. ordninger som innebærer at nasjonalparkmyndighetene har ansvaret for å utdanne og sertifisere guider som deretter ansettes av kommersielle turoperatører (Moore 1981). I dette tilfellet er det altså nasjonalparkforvaltningen som tar kostnadene med utdannelsen av guidene.

Reiselivsnæringen lokalt har også påpekt behovet for å heve den lokale kompetansen i forhold til å kunne *“kommersialisere”* nasjonalparkene. Det tenkes da på kommersiell virksomhet som ikke er i strid med verneformålet, som fjellføring. Oppbygging av kurs for fjellføring el.l. ved lokale utdanningsinstitusjoner som f.eks. Klones i Vågå, vil være et utradisjonelt avbøtende tiltak. Det vil imidlertid være et tiltak som den lokale reiselivsnæringen vil kunne ha stor nytte av. Samtidig vil det kunne ha positive effekter også for vernemyndighetene. Økt kompetanse hos de som utøver kommersiell virksomhet vil sannsynligvis virke forebyggende i forhold til negative effekter på naturmiljøet, i tillegg til at et slikt tilbud vil kunne skape en generelt mer positiv holdning lokalt til vernemyndighetene og nasjonalparkstatusen.

8 Behov for tilleggsundersøkelser før og etter innføring av vern (overvåking)

Det synes ikke å foreligge noe spesielt behov for tilleggsundersøkelser før og etter innføring av et eventuelt vern, i forhold til reiselivsinteressene i Reinheimenområdet.

Generelt er det imidlertid usikkerhet om hvilke effekter opprettelse av verneområder har for reiselivsinteressene, både i forhold til positive og negative effekter. Det kunne derfor være av nytte for *framtidige* vernesaker at utviklingen i et verneområde ble fulgt mer systematisk og dokumentert, både i forhold til endringer i bruk, i forhold til dispensasjonspraksis, og i forhold til utviklingen innen reiselivet lokalt.

9 Referanser

- Anderssen, A. 2000. Forvaltning av nasjonalparker i utlandet. Kva kan vi lære?
Kvifor byggje nettverk. I Dybwad, T. 2000 (red.) *Nasjonalparker og næring - hand i hand*. - Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, Rapport nr. 4-2000, s. 16-20.
- Anderssen, A. & Dybwad, T. 1999. *Europeisk nasjonalparksamarbeid - Norges nasjonalparker i eit internasjonalt perspektiv*. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.
<http://www.fjordinfo.no/offentleg/fylkesmannen/org/miljo/Europarc/index.htm>. 17.9.01.
- Anderson, L.M. 1981. Land use designation affect perception of scenic beauty in forest landscapes. *Forest Science* 27:392-400.
- Bråtå, H.O. *Evaluering av fylkesdelplan for Rondane*. NIBR prosjektrapport 1997:18.
Direktoratet for naturforvaltning. 1996. *Forvaltning av nasjonalparker*. DN-rapport 1996-3.
- Direktoratet for naturforvaltning. 2000. *Fastsetting av konsekvensutredningprogram for verneplan Reinheimen*. Brev til Fylkesmennene i Møre- og Romsdal og Oppland, datert 20.11.00.
- Dybwad, T. & Reite, H.J. 2000. *Naturbruksprosjektet - Vern, bruk og næring*. - Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. Rapport nr. 5 - 2000.
- Engstad, R. & Highede, M. 2001. *Kommersialisering av nasjonalparker - hensikt og konsekvenser. En komparativ studie av Jotunheimen nasjonalpark og Mt. aspiring National Park*. Diplomoppgave på det treårige reiselivsstudiet, avdeling for reiseliv og samfunnsutvikling, Høgskolen i Lillehammer
- ETOUR. 2001. *Pågående projekt inom Natur & Naturresurser*.
<http://www.etour.mh.se/Svenska/visa.asp?d=Forskningsprojekt/Natur>
- Hagen, P.N. & Tørresdal, E. 1993. *Brukerinteresser i Reinheimen. Norddal, Rauma, Lesja, Vågå, Lom og Skjåk kommuner*. Senter for bygdeturisme.
- Landbruksdepartementet. 1992-93. *Landbruk i utvikling*. St.prp. nr. 8 1992-93
- Lindberg, K. 2001a. *World Heritage Name Recognition and Effect on Travel Plans*.
Upublisert notat. School of Tourism & Hotel Management, Griffith University, Australia.
- Lindberg, K. 2001b. Pers. med. School of Tourism & Hotel Management, Griffith University, Australia.
- Loomis, J.B. 1999. Do additional designations of wilderness result in increases in recreation use? *Society & Natural Resources* 12:481-491.
- Magnusson, T. 2001. *Turismeundersökning i Världsarvet Luleå Gammelstad*. Östersund: ETOUR. Notat med foreløpige resultater.

- Mcneely, J.A., Thorsell, J.W. & Ceballos-Lascuráin, H. 1992. *Guidelines: Development of national parks and protected areas for tourism*. WTO/UNEP joint publication. UNEP-IE/PAC, Technical report, series no. 13.
- Melby, M.W. & Gaarder, G. 2000. *Verdier i Geirangelva, Stranda kommune i Møre og Romsdal*. VVV-rapport 2000. Fylkesmannen i Møre og Romsdal
- Miljøverndepartementet. 2001. *Rikspolitiske retningslinjer for vernede vassdrag*. T-1078. <http://www.dep.no/md/norsk/regelverk/rikspolitiske/022005-990558/index-dok000-b-n-a.html>. 30.8.01.
- Moore, A.W. 1981. Tour guides as a factor in national park management. *Parks*, 6(1), 12-15.
- Nord-Varhaug, O. Nasjonalparker - korleis bruke dei i reiselivet? I Dybwad, T. 2000 (red.) *Nasjonalparker og næring - hand i hand*. - Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, Rapport nr. 4-2000, s. 10-12.
- Norges Turistråd 2001a. *Naturattraksjoner*. <http://www.visitnorway.com/no/funksjonalitet/attraksjoner/naturattraksjoner/>
- Norges Turistråd. 2001b. *Merkevarestrategi for Norge som reisemål for utenlandske ferierende*. Presentasjon av Strategiboka for merkevaren Norge. Oslo, mars 2001.
- Oppland fylkeskommune. 1998. *Fylkesdelplan for Nord-Gudbrandsdal. Handlingsprogram 1998-2000*.
- Oppland fylkeskommune. 1993. *Fylkesdelplan for Nord-Gudbrandsdal*. Oppland fylkeskommune. Fylkesrådmannens planavdeling.
- Oppland fylkeskommune. 2000. *Fylkesplan for Oppland 2000-2003*.
- Prestvik, O. 2001. *Konsekvenser for landbruket av landskapsvernområder rundt "Reinheimen", eventuelt med nasjonalpark i det sentrale området*. Ås: Jordforsk.
- Richez, G. 1992. *Parcs nationaux et tourisme en Europe*. Paris: Editions L'Harmattan.
- Rønningen, M. *Spiller image noen rolle?* Høgskolen i Lillehammer, forskningsrapport nr. 62/2001.
- Shultis, J.D. Images and use of New Zealand's protected areas by domestic and international visitors. *Geojournal* 19.3. 329-335.
- Skjåk, Lom, Vågå, Lesja, Norddalen og Rauma kommune. 1998. *Brukarrapport "Reinheimen"*. Utarbeidet etter oppdrag frå Fylkesmannen i Oppland.
- Statens naturoppsyn. 2001. *Årsrapport 2000*. Jotunheimen nasjonalpark/Utladalen landskapsvernområde.
- Statens vegvesen(2001): *Turistvegen Geiranger - Trollstigen*. Revidert søknad
- Steen Jacobsen, J. Kr., Heimtun, B. & Dale Nordbakke, S.T. *Det nordlige Norges*

- image. Innholdsanalyse av utenlandske reisehåndbøker.* Oslo: Transportøkonomisk institutt. TØI rapport 398/1998.
- Stiftelsen Rondane Dovrefjell Nasjonalparkinformasjon 2001. <http://www.inardo.no/>
- St.meld. nr 15 (1999-2000). Lønnsomme og konkurransedyktige reiselivsnæringer
- Tassi, F. Making a living from national parks - the Italian way. I Dybwad, T. 2000 (red.) *Nasjonalparker og næring - hand i hand.* - Fylkesmannen i Sogn og Fjordane, Rapport nr. 4-2000, s.14-16.
- Teigland, J. & Holden, E. 1996. *Reiseliv og miljø. Hva kan vi lære av andre?* Vestlandsforskning: VF Prosjektrapport 5/96.
- Teigland, J. 2000a. *Nordmenns friluftsliv og naturopplevelser.* Vestlandsforskning-rapport 7/2000.
- Teigland, J. 2000b. *Ferielivets merkelige uforanderlighet.* Vestlandsforskning-rapport 9/2000.
- Transportøkonomisk institutt. 1998. *Gjesteundersøkelsen 1998.* Resultater kjørt ut for denne utredningen.
- Valldal Naturopplevingar. 2001. <http://www.valldal.no/>
- Vildmarkscompagniet. Udatert. *Brosjyre.*
- Villreinerådet i Norge. 2001. *Internasjonale konvensjoner.* <http://www.villrein.no/raadet.htm> 25.9.01.
- Vinsrygg, Synnøve. pers med. The Nordic World Heritage Office, 31.8.01.
- Vistad, O.I. *Er slitasje frå friluftslivet eit problem?* I Vorkinn, M. & Aamelfot Hjelle, A.M. 2001 (red.) *Friluftsliv.* Delrapport 2 fra forskningsprogrammet "Bruk og forvaltning av utmark", s. 17-24. Oslo: Norges Forskningsråd.
- Vittersø, J., Kaltenborn, B.P., Vistad, O.I. & Vorkinn, M. 1994. *Nasjonalparker og reiseliv. - En litteraturstudie om policy, potensialer og problemer.* NINA Utredning 61.
- Vorkinn, M., Aas, Ø. & Kleiven, J. 1997. *Friluftslivutøvelse blant den voksne befolkningen - utviklingstrekk og status i 1996.* ØF-rapport 7/1997.
- Vorkinn, M., Vittersø, J. & Riese, H. 2000. *Norsk friluftsliv - på randen av modernisering?* ØF-rapport nr. 02/2000.
- Vorkinn, M. 2001 (under utarb.). *Lokal tilhørighet, bruk og synspunkter på framtidig forvaltning av Reinheimen-området.* ØF-rapport 2001.
- Vågå reiseliv. 2001. *Verneområde.* <http://www.jotunheimen-turist.com/verneomraade.htm>
- World Tourism Organization. 2001. *International Year of Ecotourism.* <http://www.world-tourism.org/sustainable/IYE/WTO-UNEP-Concept-Paper.htm>

Vedlegg 1: Oversikt over telefonintervjuer i Skjåk, Lom, Vågå og Lesja

Skjåk:

Dalom Fjellridning, 2690 Skjåk

Grotli Høyfjellshotell, 2695 Grotli (v. hotellsjef og salgansvarlig Erik Lillebråten)

Pollfoss Gjestehus, 2693 Nordberg

Skjåk Almenning, 2690 Skjåk

Skjåk Rafting, 2690 Skjåk

Skjåk Sæter, 2693 Nordberg

Stuttgången Sæter, 2693 Nordberg

Øyberg Sæter, 2693 Nordberg

Lom:

Jotunheimen Reiseliv AS, pb. 63, 2688 Lom (v. Lars Bakkom)

Natur Opplevingar AS, pb. 111, 2688 Lom

Vågå:

Jotunheimen Aktiv It AS, 2680 Vågåmo

Søremsstallen, 2680 Vågåmo

Upptur, 2680 Vågåmo

Vågå Reiseliv, Vågåvn. 37, 2680 Vågå (v. Mathias Øvsteng)

Lesja:

Bjorli-Lesja Reiseliv

Bjorli Hestesenter, 2669 Bjorli

Brenden Seter, 2666 Lora

Vedlegg 2: Informanter i Norddal og Rauma kommuner

Kathrin Hofmann, Rauma kommune

Solveig Brøste Sletta, Rauma kommune

Grete Andersen, Rauma kommune

Anett Svanemyr, Åndalsnes og Romsdal Reiselivslag

Knut Remmem, Romsdalen (gardbruker og turistvert)

Bjørn Relling, Norddal kommune

Ove Skylstad, Norddal reiselivslag

Valldal Naturopplevingar

Konsekvenser av verneplan Reinheimen for reiseliv og miljøbasert næringsutvikling

Notatet utreder konsekvensene for reiselivet og miljøbasert næringsutvikling av verneplan Reinheimen. Notatet belyser nasjonale og internasjonale rammebetingelser for den lokale reiselivsnæringen, dagens reiselivsvirksomhet i det foreslåtte verneområdet, planer om ny virksomhet og forventet utvikling i området uten vern etter naturvernlova. På bakgrunn av dette vurderes konsekvenser av et eventuelt vern, samt mulige forebyggende og avbøtende tiltak.

ØF-Notat nr. 05/2002

ISSN nr. 0809-1617